

Seksualundervisning i udskolingen

– inklusion af LGBT+ emner

Gruppemedlemmer:

- Asta Brown (66260)
- Cæcilie Gade (66000)
- Line Lund (66135)
- Peter Hastrup (65934)

Gruppe 21

Vejleder: Pernille Faxø

Anslag: 101.068

Indholdsfortegnelse

1.0 Problemfelt	4
2.0 Problemformulering	6
3.0 Afgrænsning:	6
4.0 Begrebsafklaring:	6
5.0 Metode.....	8
5.1 Mixed methods	8
5.2 Kvalitative metode: Semistruktureret interview	8
5.3 Interviewguide	9
5.4 Transskription	10
5.5 Kvantitativ metode: Survey	10
6.0 Teori.....	13
6.1 Sociologisk teori i analyse: Judith Butler	13
6.2 Teori i diskussion: Butler og Goffman	15
6.3 Genovervejelse af sociologisk teori, samt teorikritik	16
7.0 Hvorledes bliver LGBT+ emner inddraget i seksualundervisning gennem tiden og i dag?	17
7.1 Seksualundervisningen får ben at gå på.....	17
7.2 Sex & Samfund og Uge Sex	19
7.4 Delkonklusion.....	20
8.0 Analyse af survey	21
8.1 Analyse af pensum.....	21
8.2 Analyse af survey til lærere	22
8.3 Analyse af survey til elever	25
8.4 Delkonklusion.....	29
9.0 Analyse af interview med Ida fra Sexekspresen	29
9.1 Sexekspresens valg af temaer.....	30
9.2 De fire verdenshjørner	30
9.3 Brevkassen.....	31
9.4 Undervisningen, set fra elevernes perspektiv	32
9.5 Delkonklusion.....	32
10.0 Diskussion: <i>#NORMicide</i>	33
10.1 LGBT+ personer fremstilles stigmatiseret i kampagnen <i>#NORMicide</i>	34
10.2 <i>#NORMicide</i> har ikke en konkret målgruppe	37
10.3 Sex & Samfund udnytter ikke deres oplysende kampagne om LGBT+ personers trivsel .	38

10.4 Delkonklusion.....	40
11.0 Konklusion	42
12.0 Perspektivering.....	43
13.0 Litteraturliste	45

1.0 Problemfelt

Paraplybegrebet *LGBT+* er betegnelsen for et fællesskab, for personer der ikke identificerer sig selv som værende heteroseksuelle, og/eller identificerer sig selv med det biologiske køn, som de blev tildelt ved fødslen. I dag er der op mod 6,2% af den danske befolkning, der befinder sig inden for *LGBT+* paraplybegrebet (Gransell & Hansen 2009). Forkortelsen *LGBT+* dækker over følgende: L: Lesbisk, G: Gay, ofte ment som bøsse, B: Biseksuel, T: Transkønnet, og +: andre køn og seksualiteter som asexuel, interkønnet/intersex, panseksuel m.fl. (Jelstrup & Spangsbro-Pedersen 2015).

På trods af at *LGBT+* ofte bliver forbundet med regnbueflag og Pride parade, er der en anden realitet bag dette glansbillede (Schwalbe 2017). Undersøgelser viser, at personer der tilhører denne gruppe, har tendens til selvmord, diskriminerende oplevelser og psykiske lidelser:

“/.../ mistrivslen handler om stigmatisering, diskrimination og det selvbillede, man kan risikere at danne sig, fordi man føler sig ringere end andre på grund af sin seksualitet”
(Sand 2015).

Faktisk har dobbelt så mange homoseksuelle og transkønnede selvmordstanker ift. heteroseksuelle, og fire gange så mange selvmordsforsøg begås ligeledes af homoseksuelle og transkønnede, hvilket afspejler en vis ulighed blandt denne gruppe af mennesker, i forhold til de der definerer sig som heteroseksuelle (Gransell & Hansen 2009). Dette leder os til en formodning om, at der forekommer en nedprioritering af inklusionen af denne gruppe mennesker.

Herom mener vi, at der skal være større fokus på inklusionen af *LGBT+* personer. Derfor har vi valgt at sætte fokus på den nuværende seksualundervisning i grundskolen. I pensum for seksualundervisning kan man læse sig frem til, at unge bliver undervist i emner som køn, seksualitet og identitet (Undervisningsministeriet (2018). Hvordan stemmer det overens, med de samfundsmæssige problemer *LGBT+* personer har, nu hvor *LGBT+* er skrevet implicit ind i pensum for seksualundervisningen? Derfor undrer vi os over hvorvidt seksualundervisningen er mangelfuld i forhold til inklusion af *LGBT+* emner.

Vi baserer for det første denne hypotese på hhv. egne oplevelser af seksualundervisning samt egne erfaringer med undervisning i denne. Mens en af gruppens medlemmer har været lærervikar i Uge Sex i udkolingen, har et andet gruppemedlem undervist for interesseorganisationen Sex & Samfund. For det andet baserer vi hypotesen på baggrund, af den ny udkomne bog *Seksualitet, skole og samfund - kritiske perspektiver på seksualundervisning* som belyser, at der er noget, der ikke fungerer optimalt i seksualundervisningen, heriblandt inklusion af LGBT+ emner (Roien et.al. 2018). Derudover er ALS research i gang med at lave en overordnet evaluering af seksualundervisningen (ALS Research 2018), og Line Anne Roien som er medforfatter af ovenstående bog, er i gang med en undersøgelse om, hvordan lærere og pædagoger oplever det at undervise i seksualundervisning (Roien 2017).

Gennem et survey til lærere i udkolingen og til 1.g elever, vil der blive givet et bud på, hvilket omfang seksualundervisningen inkluderer LGBT+ emner. Derudover vil vi gennem et interview med en underviser fra organisationen Sexekspressen undersøge, hvilken tilgang organisationen har til inddragelsen af LGBT+ emner, når de er ude at undervise.

Når der i projektet nævnes inklusion, menes der, at man så vidt som muligt, skal forsøge at inddrage alle i undervisningen - uanset køn, race, seksualitet, størrelse, ophav osv. Vi vil analysere, hvorvidt inklusionen af LGBT+ emner er fyldestgørende og om emnet udgør en tilstrækkelig del af undervisningen. Dette vil blive analyseret ved brug af Judith Butler og Erving Goffman. Ved Butler vil vi benytte os af forståelsen ved *den heteroseksuelle matrix*, og ved Goffman vil vi benytte os af hans teorier vedrørende *kropslig-* samt *karaktermæssigt stigma*.

Slutteligt vil diskussionen tage udgangspunkt i nedenstående problemformulering samt ny viden hentet gennem projektets redegørelse samt analyse. Denne vil derudover have kampagnen *#NORMicide* som omdrejningspunkt, hvor vi vil diskutere, hvilke *stigma* der er omkring LGBT+ personer, samt hvordan disse opretholdes. Dette understøttes hhv. af Goffmans førnævnte teori om *stigma*: her med særligt fokus på *karaktermæssige stigma* og af Butlers teoretiske begreber om *repræsentation* og *politik* fra bogen *Gender Trouble*.

2.0 Problemformulering

Hvorledes bliver LGBT+ emner inddraget i seksualundervisning gennem tiden og i dag, hvem formidler det og hvordan modtages det?

3.0 Afgrænsning:

I forhold til vores problemformulering har vi afgrænset os i forhold til hhv. målgruppe og teori. For det første har vi valgt at afgrænse, hvilke klassetrin i grundskolen vi fokusere på, på trods af at man kunne have undersøgt, hvordan og hvorledes de forskellige tilgange til seksualundervisning ændre sig ift de forskellige klassetrin. Vi har valgt at have fokus på 7. til 9. klassetrin, da det er i udskolingen, at seksualundervisningen begynder at fokusere på emner som f.eks. seksualitet, køn, normer m.m.

For det andet har vi afgrænset os i forhold til teori. Det kunne have været interessant at tage en anden tilgang til køn og identitet gennem Foucault, men vi har dog valgt i dette projekt udelukkende at fokusere på Judith Butler og hendes kønsstudier, da vi mener dette vil give projektet den bedste klang.

Vi har i dette projekt taget et bevidst valg om, udelukkende at skrive LGBT+, frem for LGBTQ+, LGBTQIA eller en af de mange andre forkortelser. Dette valg har vi taget, hvorfor den officielle forening for dette 'fællesskab' selv anvender forkortelsen LGBT (Jelstrup & Spangsbro-Pedersen 2015). Plusset har vi valgt at sætte på, hvorfor dette fungerer som et paraplybegreb, der dækker over de mange andre køn og seksualiteter, som tidligere nævnt i problemfeltet.

4.0 Begrebsafklaring:

I følgende afsnit vil der blive redegjort for begreber, der vil blive benyttet i projektet. Dette vil blive gjort ved at definere begrebet og dets betydning. De fleste af begreberne er opstået grundet historiske fænomener og oprør med den binære- og heteronormative norm og er dermed empiriske begreber (Sonne-Ragans 2018: 190-191).

Når man benytter sig af begrebet *den heteroseksuelle norm* er der fokus på forholdet mellem mand og kvinde. Denne norm er ensbetydende med, at der ikke er andre former for forholdstyper end disse to. Dette medfører, at personer der ligger uden for normen, som homoseksuelle m.fl., ikke kan være en del af fællesskabet (Bruvik Heinskou: 2013). Herudover er der *den binære kønsforståelse- og identitet*. Denne tankegang giver kun plads til to modsætninger. Der forekommer altså kun maskulinitet for mænd og femininitet for kvinder (Jelstrup & Spangsbro-Pedersen 2015). Dette udelukker, at man kan tale om socialt køn som går ud på, at man har en anden forståelse af sit køn, eller hvad man identificerer sig som, og hermed er man ikke en del af det heteroseksuelle fællesskab. Socialt køn hænger sammen med konstruktionen af køn, jf. Judith Butler. Redegørelse af dette vil være at finde på side 14.

I selve projektet vil der blive dykket ned i nogle begreber, for at skabe en dybere forståelse for disse. Qua dette, bevæges der sig fra et baggrundsbegreb til et systemiseret begreb (Jensen & Kvist 2016: 43). Dette vil vi gøre ved at sætte begreberne i kontekst til vores empiri. Dette er nødvendigt for, at der kan blive uddybet, hvad der menes når der f.eks. bliver nævnt *den heteroseksuelle norm* og *den binære kønsforståelse- og identitet*. Her vil der blandt andet blive nævnt et begrebet *ciskønnet*; en person der identificerer sig med det køn de er blevet tildelt ved fødslen (Jelstrup & Spangsbro-Pedersen 2015).

Køn og seksualitet er to emner, der er relevante at definere for at forstå vores projekt. Det er nemlig to ord, hvor der ofte kan opstå en definitions barriere; køn kan både opfattes som en opdeling mellem biologisk køn og socialt køn (Den Danske Ordbog a); en mere flydende betegnelse af køn. På den anden side kan man også have en binær kønsforståelse og forstå køn, som et snævert spektrum, hvor man mener, at der er to køn: kvinde og mand. Samtidig kan seksualitet både indebære, hvilket køn du er, eller ikke er, tiltrukket af, men kan også betyde seksuel adfærd eller aktivitet (Den Danske Ordbog b). Dette er særligt essentielt at have in mente, når vi analyserer pensum fra Undervisningsministeriet, hvorfor vi vil undersøge, om LGBT+ emner kommer til udtryk heri.

5.0 Metode

I dette afsnit vil vi indlede med at redegøre for, hvilke metoder der er blevet anvendt som værktøjer til at besvare vores problemformulering. Dertil vil vi redegøre for, hvordan de nævnte metoder er blevet anvendt i praksis samt hvilke fordele og ulemper, der er ved den givne metode. Slutteligt vil vi opliste uventede resultater og hvilke begrænsninger disse har medført.

5.1 Mixed methods

For at få en dybere forståelse for projektets emne; seksualundervisning, har vi anvendt tilgangen mixed methods. Denne tilgang fokuserer på at gøre brug af kvalitative såvel som kvantitative metoder til at komme i dybden med et særligt fænomen (Jæger 2016: 301). Derudover beskrives mixed methods som brugbar, når formålet med et projekt er at: *“/.../ skabe en ny viden, der kan være med til at skabe en forståelse af det pågældende problem”* (Jæger 2016: 301). Dette indkapsler netop formålet med projektet; at undersøge et fænomen gennem kvalitative- og kvantitative metoder for herved at analysere sig frem til viden, der kan give os en dybere forståelse for problemet: *“Hvorledes bliver LGBT+ emner inddraget i seksualundervisning gennem tiden og i dag, hvem formidler det og hvordan modtages det?”*. Derudover er denne tilgang beskrivende for projektet, da den ikke blot har til formål at skabe ny viden, men ligeledes at finde en eller flere løsninger til et samfundsmæssigt problem (Jæger 2016: 301). Nedenstående redegøres der for de kvalitative- og kvantitative metoder, vi vil anvende til at skabe denne viden og dybere forståelse for inddragelsen af LGBT+ emner i seksualundervisningen.

5.2 Kvalitative metode: Semistruktureret interview

Af kvalitative metoder har vi valgt at gøre brug af det *semistrukturerede interview*. Dette har vi gjort for at opnå ny viden omkring, hvordan seksualundervisningen udfolder sig i praksis. Derfor søgte vi at interviewe en underviser enten fra en skole eller en privat organisation som har erfaring med at formidle seksualundervisning. En særlig fordel ved at udføre kvalitative interviews er, at man kan opnå viden som ellers ikke ville have været tilgængelig, hvorfor den pågældende viden er knyttet til en bestemt persons egne oplevelser og holdninger (Poulsen 2017:75). Den viden man opnår, ved et semistruktureret interview, er altså ikke med til at skabe en øget generaliserbarhed af fænomenet, men kan derimod bruges til at sige noget konkret og specifikt om et enkelt tilfælde.

Resultaterne er dog hypotesedannende, som kan bruges til videre forskning, for netop at øge generaliserbarheden af fænomenet.

Under udarbejdelsen af interviewundersøgelsens forløb har vi hentet inspiration fra Kvaless syv-trins model (Kvale & Brinkmann: 122). Vi har startet ud med at konkretisere, hvad vi ønsker at få ud af interviewet for dernæst at formulere, hvilke spørgsmål vi ønskede at stille. Dernæst har vi aftalt, hvordan vi vil bearbejde interviewet analytisk. Dette gjorde vi ved at optage interviewet på en lydfil, for derefter at transskribere det til tekst. Dertil har vi udført en analyse af interviewet, for at finde ud af om interviewet kunne bidrage til besvarelsen af vores problemformulering. Se analyseafsnit for vores interview på side 29.

Vi har interviewet en underviser fra Sexekspresen, som vi af etiske årsager har valgt at give aliaset Ida. Sexekspresen er en privat organisation, der består af frivillige studerende. Organisationen fungerer som et supplement til seksualundervisning for grundskoler samt gymnasier, og derfor vurderede vi, at det ville gavne vores konklusion på vores problemformulering at henvende os til dem fordi deres undervisere besidder viden, der ikke kan findes andre steder, end ved at interviewe dem om deres oplevelser med at formidle seksualundervisning.

5.3 Interviewguide

For at konkretisere interviewet tog vi udgangspunkt i vores problemformulering: *“Hvorledes bliver LGBT+ emner inddraget i seksualundervisning gennem tiden og i dag, hvem formidler det og hvordan modtages det?”*, for at specificere hvilke emner vi ville komme ind på. Interviewguiden skulle fungere som en dagsorden for interviewet og skabe struktur. Under udarbejdelsen af interviewspørgsmål til underviseren fra Sexekspresen har vi haft en række faktorer for øje. For det første sendte vi spørgsmålene til pågældende i god tid, hvilket gjorde, at hun havde rig mulighed til at drøfte spørgsmålene med andre medlemmer i Sexekspresen. Derfor spørges der eksempelvis ind til *“Jeres oplevelser med...”* (Ida 2018, bilag 4). Hun fortalte også gentagne gange i interviewet, om oplevelser hun ikke selv havde oplevet.

De første interviewspørgsmål, fungerer som en form for introduktion, med simple spørgsmål der giver os en idé om, hvem Ida er, og hvorfor hun er med i Sexekspresen (bilag 4: 2). Anden del af interviewspørgsmålene fungerer som selve kernen af interviewet. Det er særligt i denne del, at vi vil

sikre os at indsamle relevant empiri. Her drejer spørgsmålene sig særligt om Sexekspresens undervisningstilgang til inddragelse af LGBT+ emner og erfaring med dette. Et eksempel er: *“Hvad er jeres oplevelse med at inddrage LGBT+ emner, når i er ude at undervise?”* (Ida 2018, bilag 4: 3). Afslutningsvist har vi formuleret nogle interviewspørgsmål, som en form for afrunding, som har til formål at gøre samtalen mere løs og give respondenterne mulighed for at bringe eventuelle emner på banen, hun ønsker at drøfte. Følgende spørgsmål er et eksempel på dette, og leder op til videre dialog: *“Nogle mener, at man kan have seksualundervisning for tidligt i folkeskolen. Hvornår er man gammel nok til at blive præsenteret for mere tabubelagte emner som seksualitet, forskellige køn og lignende?”* (Ida 2018, bilag 4: 8).

5.4 Transskription

Et af formålene ved transskribering er, at man kan arbejde analytisk ud fra en skreven tekst frem for en lydfil (Poulsen 2016: 88). Vi har valgt at transskribere interviewet ordret så vidt muligt, for at undgå at risikere at overse eventuelle vigtige pointer eller bemærkninger, som på et senere tidspunkt kan tænkes at have relevans for vores analyse samt projekt (Ida 2018, bilag 4).

Vi mener at det er en fordel at starte med at skrive ordret ned, hvad der bliver sagt, hvorfor man dermed kan danne sig et klart overblik over, hvad respondenterne har svaret og om der overhovedet er blevet svaret fyldestgørende på de spørgsmål, som interviewer har stillet. For at opnå en ensartet transskribering af interviewet har vi udarbejdet en transskriptionsguide (se bilag 4), der tydeligt redegøre for, hvordan vi har gået transskriberet vores interview.

5.5 Kvantitativ metode: Survey

For at indsamle empiri omkring lærerne og elevernes opfattelse af den nuværende seksualundervisning, valgte vi at gøre brug af den kvantitative metode survey, hvor vi dermed opnår primærkilder i form af, at vi selv producerer data, som vi efterfølgende vil analysere.

Indsamling af vores egne data i form af survey relevant, hvorfor vi mener, at interviewet med underviseren Ida fra Sexekspresen ikke i tilstrækkelig grad besvarer vores problemformulering samt arbejdsspørgsmål. For det andet var det vanskeligt at opspore tidligere gennemførte undersøgelser, der belyser vores problemformulering. Vi formoder at dette skyldes, at der ikke er

lavet tilsvarende undersøgelser omhandlende inklusion af LGBT+ personer i seksualundervisning i udskolingen.

5.5.1 Udarbejdelse af survey

Vi besluttede os for at udarbejde to sæt online-surveys via programmet SurveyXact.

De første spørgsmål i disse surveys belyser nogle baggrundsvariabler, for at finde ud af hvem respondenterne er; herunder alder, køn og for elevernes vedkommende, grundskole. Derefter bliver respondenterne stillet en række ja/nej spørgsmål; f.eks.: *“Har du haft seksualundervisning i 7.-9. Klasse? Eksempelvis Uge Sex”* (bilag 6) og *“Føler du, at din underviser/lærer har været kvalificeret til at undervise dig i seksualundervisning? (F.eks. Uge Sex)”* (bilag 6). Vi har arbejdet med lukkede spørgsmål, hvilket har været optimalt i den forstand, at det er lettere at beregne resultaterne og analysere dem statistisk. Derudover har det været vigtigt for undersøgelsen, at formuleringerne af vores spørgsmål ikke fremstod normative eller ledende. Samtidig har vi været opmærksomme på at undgå at bruge tekniske udtryk, eller at formulere spørgsmålene indforståede (Møller 2017: 197-198). Dette kan påvirke kvaliteten af vores undersøgelse, hvilket vil blive uddybet i følgende afsnit.

5.5.2 Reliabilitet og validitet

I forhold til at vurdere vores undersøgelses kvalitet er det relevant at inddrage begreberne reliabilitet: pålidelighed, og validitet: gyldighed. Det er essentielt for en god undersøgelse, at denne besidder en høj grad af begge, ift. troværdigheden af resultaterne (Rasmussen 2017: 130). Ved reliabilitet ser man på, om ens data er pålideligt, og hvilke faktorer der kunne have påvirket dette. Vi kan til dels ikke fyldestgørende vurdere vores undersøgelses reliabilitet, fordi vi ikke har sendt vores survey ud til den samme stikprøve flere gange over tid, for at se om vi ville få de samme resultater. Dette ville øge datas stabilitet, såfremt vi modtog de samme besvarelser (Rasmussen 2017: 128). Et andet aspekt ved sikring af høj reliabilitet er at se på, om respondenternes svar viser en klar tendens over tid eller om respondenterne i løbet af tidsperioden ændrer sine holdninger, hvilket dækker over begrebet ækvivalens (Rasmussen 2017: 129).

Validitet omhandler gyldigheden af vores undersøgelser. Eksempelvis om, om vi via vores undersøgelse følger resten af projektets røde tråd ift. begrebsanvendelse, samt om vi har bearbejdet det indsamlede data fyldestgørende ift. at opfylde undersøgelsens formål (Rasmussen 2017: 128).

Her ser man på om undersøgelsen følger den røde tråd fra sin problemformulering, begrebsafklaring, teorianvendelse m.m. I det følgende afsnit vil vi dykke ned i, hvordan validitet og reliabilitet kommer til udtryk i vores undersøgelse.

5.5.3 Udvælgelse af respondenter til survey

Ved udsendelse af surveys havde vi et ønske om at få så mange svar som muligt fra hhv. lærere i udskolingen og 1.g elever. Eleverne er valgt på baggrund af, at vi formoder, at de inden for kort tid har haft seksualundervisning i forbindelse med Uge Sex, hvorfor et flertal af dem kommer direkte fra udskolingen. Vi har i analysen af vores surveys været bevidste om, at det er svært at udlede almengyldige sandheder ud fra antallet af respondenter. Da vi skulle sende surveys ud til lærere, valgte vi, ud over at sende mails med et link til vores survey til forskellige skoler i Københavnsområdet at distribuere surveyen ud til en Facebookgruppe for lærere der underviser i udskolingen. Dette gjorde vi på baggrund af, at vi ikke fik nogle svar fra de forskellige skoler. Usikkerheden øges herved omkring, om det udelukkende er lærere, der har besvaret vores survey, jf. det faktum, at vi selv blev medlem af gruppen, på trods af, at vi ikke er lærere. Denne usikkerhed omkring vores manglende viden om respondenternes baggrund er med til at svække reliabilitet, da det forbliver spekulativt, om respondenterne lever op til vores formodninger. Surveyen til 1.g elever sendte vi ligeledes ud til forskellige gymnasier i Københavnsområdet, og bad dem sende linket til deres 1.g klasser.

5.5.4 Fordele og ulemper ved brug af survey

Når vi benytter os af surveys er der fordele såvel som ulemper, vi skal tage højde for i relation til reliabilitet og validitet, som kan påvirke selve undersøgelsens kvalitet. En fordel ved benyttelse af surveys er, at vi opnår en højere grad af repræsentativ viden ift. vores interview med Ida fra Sexekspresen, i form af vores indsamlede data fra surveys. Analyserne af vores resultater kan hermed undersøges mere nøjagtigt på baggrund af flere samhörige variabler (Møller 2017: 191).

En ulempe ved surveys, at vores undersøgelse indebærer (for nogen) relativt kontroversielle spørgsmål. Dette kan gøre, at der er en risiko for, at nogle respondenter enten ikke svarer eller ikke er kvalificeret til at besvare det pågældende spørgsmål, hvilket kan forringe validiteten af undersøgelsen. Eksempel følger herefter: *“Hvordan har du det med at tale om temaer, du ikke har personlig erfaring med/ikke kan relatere til?”* (bilag 5). Her bedes respondenterne, i dette tilfælde lærerne, at tage stilling til noget der (for nogen) kan være privat.

Samtidig er survey en ufleksibel metode, hvor vi ikke har haft mulighed for at ændre i svarmulighederne, efter at vi har udsendt surveys. Dog kan de førnævnte lukkede spørgsmål også ses som en styrke, hvorfor det er mere begribeligt, at undersøgelsen er ufleksibel, ift. undersøgelsens afvikling (Møller 2017: 191). Et eksempel kan være at finde i survey til 1.g klasser: “*Har du haft en omfavnende seksualundervisning ift. din/dit seksualitet/køn du definerer dig som?*” (bilag 6) og ligeledes til lærerne i udskolingen: “*Finder du det nemt at vælge, hvilke temaer der skal tages op i seksualundervisningen (f.eks. Uge Sex)?*” (bilag 5).

6.0 Teori

I følgende afsnit vil der blive redegjort for teori samt teoretiske begreber, der vil blive benyttet i projektets analyse og diskussion. Der blive argumenteret for brug af teorien i henhold til problemformuleringen samt eventuelle fravalg af teori, der kunne have været relevant for projektet. Slutteligt vil teorien blive genovervejet i et teorikritisk afsnit.

6.1 Sociologisk teori i analyse: Judith Butler

En af de teoretikere vi har valgt at tage udgangspunkt i, er den amerikanske filosof og *queer-feministiske* teoretiker Judith Butler. Butler er kendt for hendes værker *Gender Trouble* (1990) og *Bodies that Matter* (1993). I dette projekt vil vi benytte os af *Gender Trouble* og herudover referere til hendes værk *Excitable speech: A politics of the performative* (1997). For at danne baggrundsforståelse for Butler og hvordan vi vil bruge hendes teorier i dette projekt, er det relevant at redegøre for den *queer-feministiske teori*. Dette vil vi gøre, hvorfor det vil danne en god forståelse for, hvilken tilgang vi ønsker for projektet. Før man ser på den *queer-feministiske teori*, skal man først se på hhv. *feministisk teori* og *queer teori*. *Feministisk teori* omhandler de uligheder, der ses mellem *de binære køn*, henholdsvis *mand* og *kvinde*. Hvor *queer teori* omhandler de uligheder, der ses blandt de mennesker, der ikke bliver set som en del af *den heteroseksuelle norm*; altså, dem der har et andet køn end de binære og/eller har en anden seksualitet (Heinskou 2013). Hvis vi tager diskriminationen fra den feministiske teori, og krydser den med diskriminationen fra *queer teori*, så har vi *queer-feministisk teori*. Der var en minoritet i begge grupper som ikke kunne identificere sig i nogle af de to grupper. Her var der bl.a. tale om homoseksuelle kvinder. *Queer teorien* havde en tendens til ofte at repræsentere homoseksuelle mænd, og den feministiske teori satte ofte fokus på den heteroseksuelle kvindes problemer i samfundet. Herved blomstrede den nye

teori, *queer-feministisk teori*, som var med til at sætte nogle nye tanker i spil (Lykke 2008: 113-116).

Disse tanker findes blandt andet hos Butler, som er den teoretiker vi vil tage fat i, og er den der skal danne baggrund for, den tilgang vi har til projektet. Da Butler skrev sit værk *Gender Trouble*, introducerede hun begrebet: *The Heterosexual Matrix* (dansk: *Den heteroseksuelle matrix*). Dette begreb forklarede, hvad mange *queer-feminister* mente, var galt med samfundet. *Matrixen* var en måde at forklare, hvordan samfundet var bygget op af nogle heteroseksuelle hierarkier (Lykke 2008: 117). Disse hierarkier var med til (ifølge *queer-feminister*) at underminere folk i samfundet, der ikke kunne repræsentere samme former for køn, seksualiteter og begær. Queer-feministerne ønskede altså en måde at dekonstruere disse former for heteroseksuelle magtregimer; dette skulle gøres ved, at køn skulle være flydende (Stormhøj 1999: 56-57).

I analysen vil vi udelukkende benytte os af Butlers forståelse af *The Heterosexual Matrix*. Grunden til, at vi vælger udelukkende at benytte forståelsen af begrebet (Heinskou: 743-744) og ikke begrebet selv, er fordi vi ønsker at benytte de førnævnte begreber fra begrebsafklaringen (se s. 6-7) *den heteroseksuelle norm* samt *den binære kønsforståelse- og identitet*. Dette gør vi, hvorfor vi mener, at disse ord giver en bedre klang i vores projekt og desuden konkretiserer ekskluderende heteroseksuel adfærd/undervisning. Begreberne vil både blive brugt i analyse af interviewet med Ida fra Sexekspresen og i survey, hvor de vil blive brugt som fællesnævner for emner, der afviger fra *den heteroseksuelle norm*.

I analysen vil der derudover tilkobles den pædagogiske tilgang: den deltagelses- og handlingsorienterede tilgang. Denne tilgang går ud på at inkludere eleverne i undervisningen i form af interaktion samt aktiviteter. Derudover medfører tilgangen et pædagogisk rum præget af en grad af uforudsigelighed og tilfældighed, da man som underviser, ikke har kontrol over undervisningens forløb. Dette er en konsekvens af, at der med denne tilgangsform åbnes op for dialog, hvilket kan medføre uforudsete spørgsmål fra eleverne. Hver elev ses som et særligt individ, og det kan derfor, selvom læreren kender klassen, være svært for dem at forudse, hvordan eleverne enkeltvis vil reagere i forskellige situationer. Når man anvender denne form for pædagogik, skal man som lærer være forberedt på, at eleverne kan sætte dagsorden ud af kurs, rykke personlige grænser og ændre på undervisningen (Simovska & Roien 2018: 235-236).

6.2 Teori i diskussion: Butler og Goffman

Videre til vores diskussion ønsker vi at benytte os af Judith Butler og Erving Goffman. Ved brug af Butler ønskes der igen at gøre brug af *den heteroseksuelle norm* samt *den binære kønsforståelse- og identitet* som nævnt i hhv. teori afsnit og begrebsafklaringen.

Herudover ønsker vi at benytte os af begreberne *politics* og *representation* (dansk: politik og repræsentation). Disse begreber fremsætter Butler i første kapitel af bogen *Gender Trouble*; hvordan ordet *woman* (kvinde) bliver tillagt en universel betydning, som er undertrykkende og fastholder kvinder i en bestemt rolle grundet kulturelle og politiske tiltag og hermed ses en underrepræsentation af kvinder - eller en repræsentation der ikke er ideel (Butler 1990: 1-16). I diskussionen vil vi i stedet for *woman*, benytte *LGBT+* og diskutere, hvordan *LGBT+* bliver fastlagt en bestemt forståelse ud fra disse to teoretiske begreber; politik og repræsentation i forbindelse med seksualundervisning.

Mikrosociologen Erving Goffman har adskillige teorier, som vi ser anvendelige i dette projekt. Vi har dog kun valgt at benytte os af hans teori omhandlende *stigma*. Dette vil vi gøre ud fra det danske udkast af hans bog *Stigma* (2009), oprindeligt udgivet på engelsk i 1986.

I vores diskussion vil vi tage udgangspunkt i en kampagne fra Sex & Samfund, hvor vi vil undersøge hvilken stigmata der kommer til udtryk ved folk der betegner sig selv som *LGBT+* personer, og hvilken stigmata denne kampagne bibeholder. Her vil vi benytte os af det karaktermæssige *stigma*, som betegnes som værende noget underliggende; det er altså noget, vi ikke kan se, dette beskriver Goffman også selv i hans værk *Stigma* om homoseksuelle. Det kropslige *stigma*; betegnes ved, at der er noget synligt på personen, der udgiver dem for at være noget specifikt (Goffman 2009: 46). I dette tilfælde vil vi bruge de *stigma* der tillægges homoseksuelle mænds væremåde og udseende. Dette skal hjælpe os til at beskrive for læseren, hvad det er for nogle hhv. synlige og usynlige normer, som *LGBT+* personer er med til at overtræde, samt hvad der kan være grænseoverskridende ved *LGBT+* (Heinskou 2013: 743). Stigmata kan lede til, at man enten bliver, eller ikke bliver lyttet til; udelukkende grundet køn, seksualitet, race m.fl. Dette er med

til at skabe en usikker balancegang; hvilket vil blive diskuteret mere i diskussionen (Harste & Mortensen 2013: 242-243).

6.3 Genovervejelse af sociologisk teori, samt teorikritik

I følgende afsnit vil vi beskrive noget af det fravalgte teori og komplikationer, der kan være ved at have benyttet disse.

En af Judith Butlers kendte teorier fra *Gender Trouble* er performativitet. Dette omhandler ikke, hvordan man opfatter sit køn man blev tildelt ved fødslen, men hvordan man *performer* (på dansk: optræder) sit køn ud fra samfundets sociale interaktioner. Eksempelvis, hvis en mand holder døren for en kvinde. Ved denne sociale interaktion er begge aktører med til at opretholde samt reproducerer deres køn, fordi det er en norm, at mænd holder døren for kvinder. Denne teori om performativitet er spændende, da den sætter fokus på, hvordan vi påvirker hinanden i samfundet til at performe som ciskønnede individer uden nærmere eftertanke. Vi definerer altså køn, ud fra hvad vi bliver kaldt (både negativt samt positivt), og hvordan samfundet omkring os agerer. Så kønnet kan hele tiden ændre sig ud fra de samfundsnormer vi ser omkring os (Stormhøj 1999: 57-60). Dette er et af Butlers mest centrale begreber, men vi har valgt ikke at benytte os af denne, da vi ikke ser, at den kunne anvendes i vores analyse samt diskussion, da vi ønsker at bruge Goffmans teori om *stigma* i stedet.

Ud fra de teorier vi har valgt at anvende ift. vores analyser og diskussion, kan man slå ned på kritiske punkter af denne. Dette vil vi komme ind på i følgende afsnit. Vi vil både nævne, hvorfor teorien evt. kan spænde ben i forhold til vores analyse og diskussion, men herudover også nævne, hvorfor vi har valgt at anvende denne alligevel.

Hvis vi ser på Butlers tilgang til hendes bøger og videre til hendes teori, kan man slå ned på hendes subjektivitet, og hvordan den *queer-feministisk teori* fylder en stor del af hendes analyser samt hendes verdensbillede, hvilket Butler sågar har modtaget kritik for (Heinskou 2013: 744). Butler har en tendens i *Gender Trouble* til udelukkende at fokusere på kvinder og underkender den homoseksuelle mand (Butler 1990); i hendes senere værk *Excitable speech: A politics of the performative*, laver hun dog en analyse af homoseksuelle i det amerikanske militær, hvor hun holder

analysen kønsneutral og udelukkende fokuserer på homoseksualitet (Butler 1997: 103-126). Sammenlignet med vores tilgang til projektet kan det godt blive risikabelt, hvorfor vi selv er farvet af den *queer-feministiske* ageren til verden. Samtidig står vi fast ved, at da Butler er frontfigur (Heinskou 2013: 744) indenfor kønsstudier, er hendes teorier dem vi vil benytte frem for andres.

7.0 Hvorledes bliver LGBT+ emner inddraget i seksualundervisning gennem tiden og i dag?

I følgende afsnit vil der blive redegjort for, hvordan LGBT+ emner er blevet inddraget i seksualundervisningen fra dens start til i dag. Derudover vil der blive redegjort for, hvordan henholdsvis undervisningen og LGBT+ emner er blevet grebet an, og hvordan disse anskues i et historisk perspektiv.

7.1 Seksualundervisningen får ben at gå på

I 1961 publicerede et udvalg ved navn Seksualoplysningsudvalget bogen *Vejledning i seksualundervisning i folkeskolen*. Bogen var en reaktion på en undersøgelse, foretaget af samme udvalg, der kunne vise, at kun en tredjedel af de danske folkeskoler underviste i seksualundervisning. Undersøgelsen førte til et forslag fra udvalget om, at faget skulle gøres obligatorisk. Formålet med bogen var at give lærerne anvisninger til, hvordan faget skulle tilgås (Knudstrup & Knudsen 2016). *Vejledning i seksualundervisning i folkeskolen* dikterer at: *“Undervisningen må i passende blanding omfatte anatomiske, fysiologiske, hygiejniske, psykologiske, etiske og sociale spørgsmål”* (Seksualoplysningsudvalget 1961: 7). Altså forsøges der at skabe rammer for en seksualundervisning, der skal understøttes af hhv. reelle anatomiske forandringer og forskelligheder, samt etiske og sociale emner.

Et af disse etiske og sociale emner er homoseksualitet, der konkret adresseres i bogen som værende et problem: *“Problemet homoseksualitet er ikke lige stort overalt i landet. Det vil derfor føles rimeligt, at skolen ikke omtaler det med samme styrke overalt. Ved behandlingen af spørgsmålet må læreren bevæge sig med varsomhed. Der er mænd og kvinder, som lever i et homoseksuelt forhold med en anden voksen. Disse mennesker indretter deres liv på en måde, som de finder naturligt, og*

de er ikke noget samfundsproblem. Ofte har disse mennesker problemer nok selv, og de må ikke behandles intolerant af deres medmennesker. De mennesker, der søger venskab og en art kønslig kontakt med mindreårige, er derimod en samfundsfare, som læreren ved samtaler med eleverne må advare tydeligt imod. /.../ De unge må have lov til at udvikle sig i ro uden påvirkning fra en homoseksuels side” (Seksualoplysningsudvalget 1961: 8-9).

Ovenstående citat, fra 1961 udleder tre ting omkring datidens syn på homoseksualitet: For det første accepteres ‘problemet’ homoseksualitet; homoseksuelle antages at være voksne mennesker, der har problemer i deres liv og derfor ikke skal *“behandles intolerant”*. Altså skal homoseksuelle blot tolereres af det øvrige samfund. For det andet menes der ikke, at børn og unge mennesker, bør omgå sig med homoseksuelle, da dette vil kunne påvirke deres udvikling negativt. For det tredje sidestilles homoseksuelle implicit med pædofile, hvorfor citatet dikterer, at de homoseksuelle der søger venskab og *“en art kønslig kontakt med mindreårige”* er en fare for samfundet. Her er måden man omtalte LGBT+ emner også et produkt af sin tid, og blev selvfølgelig også italesat, med bagtanken om, at homoseksualitet var en psykisk lidelse (LGBT Danmark 2011).

Slutningen af 60’erne og starten af 70’erne var præget af pornografiens frigivelse, nye former for prævention og en øget bevidsthed omkring ligestilling mellem køn; seksualundervisning blev et obligatorisk fag i folkeskolen. Dog var faget timeløst, hvilket betød, at det var op til lærerne selv at finde tid til faget på skoleskemaet. Beslutningen var i 70’ernes indtræden meget kontroversiel og blev ikke taget lige godt imod af alle. Da man nu ikke kunne fritages fra undervisningen, fik det nogle til at klage til Menneskerettighedsdomstolen. Dog blev klagerne afvist (Pedersen 2015).

I 1980’erne var seksualundervisningens primære fokus på kroppen og dens anatomiske funktion. DR lavede bl.a. undervisningsmateriale, der illustrerede to mennesker, der havde sex. Museumsdirektør med speciale i køn og seksualhistorie, Mette Byriel-Thygesen omtaler ovenstående som følgende: *“Den viser alt: Stiv pik, hvordan den kommer ind, udløsning, orgasme osv. Man får det råt for usødet”* (Grønkjær 2018). Meningen var, at eleverne skulle lære kroppen at kende helt ufiltreret (Grønkjær 2018). Derudover var dette årti underlagt HIV og aids-epidemien, og sikker sex var derfor grundlæggende at informere om og undervise i (Roien et.al. 2018: 16-17).

I starten af 90'erne tog seksualundervisningen en drejning. Hvor man fra 60'erne, og helt frem til slutningen af 80'erne brugte videomateriale som primær kilde til viden, begyndte men 90'ernes indtræden med at anvende en *learning-by-doing* tilgang. Eksempelvis skulle eleverne lære at anvende et kondom ved at påføre dette på en flamingo penisattrap. Samtidig opstod private organisationer; herunder Sex & Samfund. De eksterne udbydere opstod med et ønske om, at eleverne skulle kunne stille spørgsmål til eksempelvis køn og sex, som de ikke ønskede at stille til deres lærere (Grønkjær 2018).

I 00'ernes indtræden er seksualundervisningen ligeledes præget af emner der er oppe i tiden, som krænkelse, rettigheder og i stigende grad sikker færden på internettet. Tilgangen til seksualundervisning beskrives som værende et paradoks (Grønkjær 2018). På den ene side italesættes myter som jomfruhinden, mens kroppen på den anden side gemmes væk og mystificeres, som for mange år siden. Når man vil fortælle at bryster er forskellige, viser man det med tegninger af bryster, hvor man før i tiden viste rigtige bryster (Grønkjær 2018). Derudover har der i de seneste år været fokus på elevernes samspil med andre ift. dannelse og trivsel (Roien et.al. 2018: 17).

7.2 Sex & Samfund og Uge Sex

Sex & Samfund startede i 1956 som Foreningen for Familieplanlægning; en gruppe for kvindelige læger der ønskede at hjælpe piger og kvinder med at undgå uønsket graviditet (Sex & Samfund a). Sex & Samfund kan i dag bestilles ud til skoler og fritidshjem m.fl., hvor de underviser i seksualundervisning. Dette er uafhængigt af deres primære samarbejdsprojekt med grundskolen; Uge Sex (Graugaard 2018: 54). Uge Sex blev introduceret i 2008 af Sex & Samfund, og finder sted i uge 6 hvert år. Uge Sex er obligatorisk i grundskolen samt på diverse ungdomsuddannelser (Roien et.al. 2018: 17). Hvert år har ugen et tema, som undervisningen kredser om. Følgende er temaerne i Uge Sex fra 2017-2019 i kronologisk rækkefølge: Rettigheder; her fokus på rettigheder på internettet (Sex & Samfund 2017 a). #Krop; her fokus på krops normer og kropsglæde (Sex & Samfund 2017 b). Grænser; her fokus på grænser ift. krop, køn og seksualitet (Sex & Samfund 2018 a). Sex & Samfund har i samarbejde med Undervisningsministeriet, udarbejdet forskellige emner som læreren kan vælge ud fra, når der skal undervises i Uge Sex. Under hvert emne er der specifikke cases og øvelser. Nogle af emnerne læner sig op ad biologi, som f.eks. seksuel sundhed, prævention og kroppen. Andre emner blander samfundsfag og faget religion, som f.eks. sex,

seksualitet og religion, seksuelle rettigheder og sprog (Sex & Samfund b). Der vil i afsnittet '8.1 Analyse af pensum' kunne findes en analyse af pensum for 7.-9. klassetrins seksualundervisning.

7.3 Sexekspresen:

Foruden Sex & Samfund er der andre organisationer der beskæftiger sig med seksualundervisning. En af disse er Sexekspresen, som vil blive beskrevet nedenfor. Sexekspresen uddybes her, da en del af analysen tager udgangspunkt i et interview med en underviser hos denne organisation.

Sexekspresen er en frivillig interesseorganisation under IMCC: International Medical Cooperation Committee. IMCC udfører forskellige former for sundhedsfremmende arbejde i Danmark og udland i forbindelse med både undervisning, psykisk og fysisk sygdom (IMCC). Sexekspresens fokus er primært 7.-10. klasser, men organisationen kan også bestilles til ungdomsskoler, produktionsskoler m.fl.

Sexekspresen starter deres undervisning med det de kalder 'hårde emner'. Under dette ligger kroppens anatomi og dens forskelligheder, prævention, samt seksuelt overførte sygdomme. Emnerne er fastlagte, uanset hvilken klasse de underviser. I anden del af dagen taler de, om det de kalder 'bløde emner'. Her tilpasses emnerne den klasse der bliver undervises. Her kan undervisningens omdrejningspunkt eksempelvis være online mobning, hvis organisationen gennem en dialog med klasselæreren finder ud af, at en eller flere elever mobber eller bliver mobbet. Dog er der altid nogle faste emner, hvilket blandt andet er seksualitet (Ida 2018, bilag 4: 8).

7.4 Delkonklusion

Seksualundervisning er et produkt af sin samtid; tidstypiske emner har præget seksualundervisningen og på trods af modgang, blev faget gjort obligatorisk i grundskolen i starten af 70'erne. I takt med, at seksualundervisningen har ændret sig gennem tiden, er der opstået diverse interesseorganisationer, herunder Sex & Samfund og Sexekspresen. Følgende afsnit vil bl.a. omhandle en analyse af Undervisningsministeriets nuværende pensum for seksualundervisningen, for at undersøge nærmere om disse emner er at finde implicit eller eksplicit.

8.0 Analyse af survey

Følgende analyse vil ved brug af surveys undersøge seksualundervisning fra hhv. lærernes samt elevernes perspektiv. Analysen vil bestrebe sig efter at besvare dele af vores problemformulering ved at dykke ned i, hvem der formidler seksualundervisning, hvordan det modtages og hvorledes LGBT+ emner bliver inddraget i undervisningen. Først og fremmest inddrager vi en analyse af pensum for seksualundervisning fra Undervisningsministeriet, med den henseende at få en dybere forståelse af, hvad kravene er for de emner der skal formidles. Derudover vil vi ligeledes undersøge om LGBT+ emner er repræsenterede i dette indhold. Vi inddrager begreberne; *den heteroseksuelle norm* samt *den binære kønsforståelse- og identitet*, for at belyse hvordan undervisning, der tager udgangspunkt i disse forståelser, kan være ekskluderende for de personer, der afviger fra normen. Derudover suppleres analysen med synspunkter fra bogen *Seksualitet, skole og samfund - kritiske perspektiver på seksualundervisning*; herunder den deltagelse- og handlingsorienterede pædagogiske tilgang (Simovska & Roien 2018: 235-236), da denne kan give en dybere forståelse for lærernes valg af undervisningsmetode og herved bidrage til analysen af besvarelserne fra disse.

8.1 Analyse af pensum

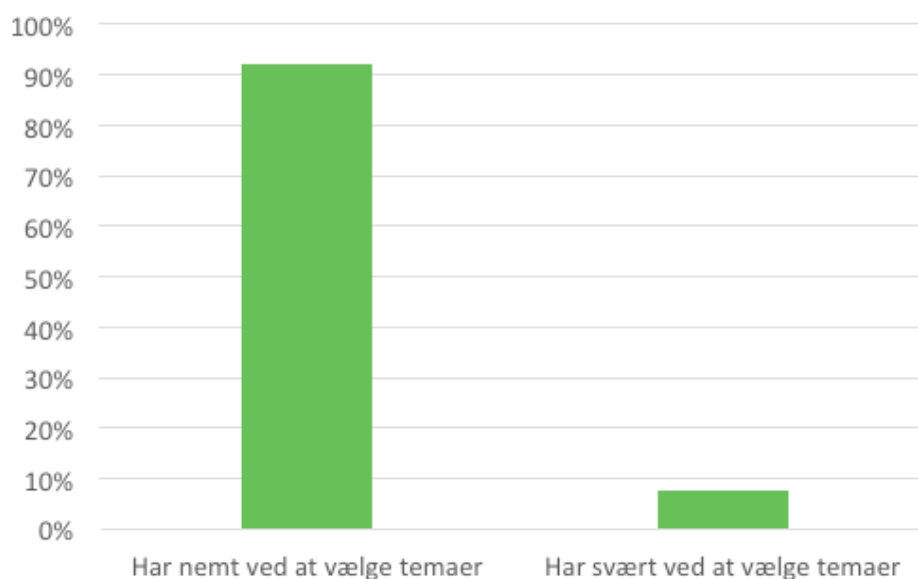
Pensum for Uge Sex opstiller to hovedemner: *sundhed og trivsel* og *køn, krop og seksualitet*. Indenfor disse to hovedemner er der en række færdigheds- og vidensområder, der hver har til formål at opstille en referenceramme til de temaer, som eleverne skal undervises i (Undervisningsministeriet 2018: 10-12). 7.-9. klassetrin skal, inden for emnet *sundhed og trivsel* blandt andet undervises i; *sundhedsfremme*: fokus på sundhed og trivsel, *personlige grænser*: forebygge overgreb og vold, og *relationer*: følelsesmæssige dilemmaer i forskellige relationer (Undervisningsministeriet 2018: 10).

Hovedemnet *køn, krop og seksualitet* dækker over *normer og idealer*: køn, krop og seksualitet set fra et samtidigt, historisk og globalt perspektiv samt *seksuelle rettigheder*: rettigheder relateret til køn, krop og seksualitet i et nationalt- og globalt perspektiv (Undervisningsministeriet 2018: 12). Set ud fra et LGBT+ synspunkt kan det formodes, at disse emner er at finde under ovenstående hovedemne. Det er i den forbindelse interessant at undersøge, hvad indholdet af *køn, krop og seksualitet* er, hvilket beskrives som følgende: "*Eleverne skal vide, at køn, krop og seksualitet har både biologiske, fysiske, psykologiske, kulturelle og sociale dimensioner*" (Undervisningsministeriet 2018: 12). Som nævnt i begrebsafklaringen kan køn både dække over det

medfødte, biologiske køn og det sociale køn; det køn du identificerer dig som. Ovenstående læringsmål kan altså ses som en række anvisninger, som lærerne kan hente inspiration fra, når de vælger materiale til deres undervisning. Dette vil vi have in mente i nedenstående analyse af surveys til lærere, hvor vi blandt andet vil se det som en referenceramme ift. hvilke temaer, de har mulighed for at inddrage i deres undervisning.

8.2 Analyse af survey til lærere

Figur 1: *Finder du det nemt at vælge, hvilke temaer der skal tages op i seksualundervisningen (f.eks. Uge Sex)?*

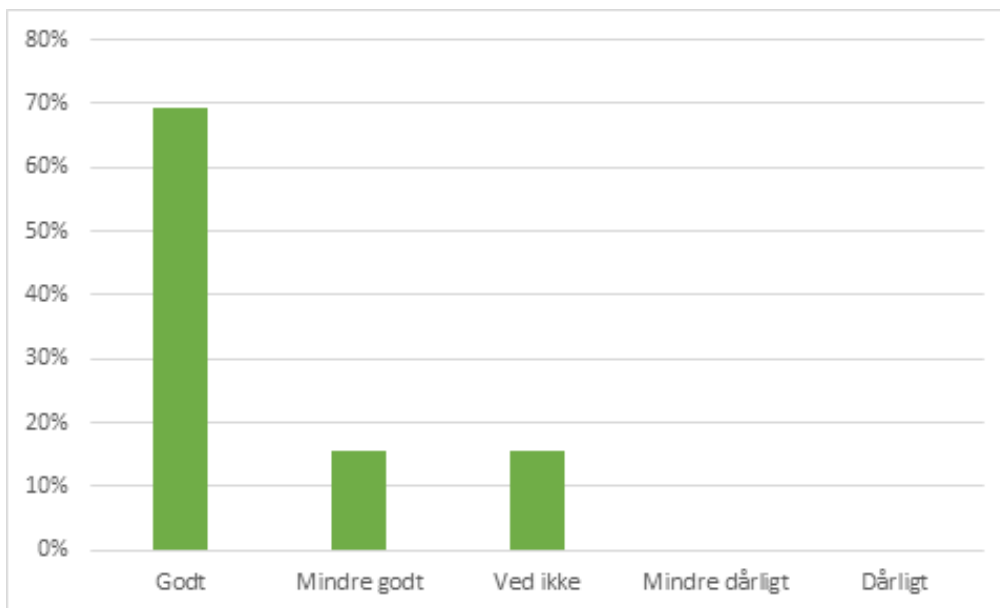
Anm.: Denne figur er baseret på 13 observationer.

Figur 1 viser, at respondenterne føler, at de har nemt ved at vælge temaer til deres seksualundervisning. I forbindelse med deres valg spurgte vi ind til, hvilke temaer de normalt vælger. Seks af vores respondenter uddyber ikke, hvilke temaer de konkret vælger, men blot at de vælger alt efter klassetrin, eleverne og temaet i Uge Sex (jf. redegørelsen s. 19). Som nævnt på side x, har temaerne for Uge Sex de sidste par år været omhandlende rettigheder, krop og grænser. Ud fra svarene må vi gå ud fra, at respondenterne henviser til disse temaer. Set i kontekst til projektets emne er inddragelse af LGBT+ emner umiddelbart ikke højt prioriteret. Jf. pensum skal *køn, krop og seksualitet* på dagsordenen i undervisningen. Som førnævnt er køn og seksualitet noget, der spænder fra biologisk til socialt køn, og ifølge bl.a. Line Anne Roien, foretrækker lærere generelt at

fokus hviler på biologi, i form af anatomi samt sundhed og hygiejne, hvorfor disse emner er mest neutrale og ukontroversielle (Roien et.al. 2018: 17).

Hvorledes dette inddrages er dog op til læreren selv at vurdere, og her må vi, qua respondenternes svar tænke, at de vælger hvad de mener er passende i forhold til pågældende klassetrin og den enkelte sammensætning af elever.

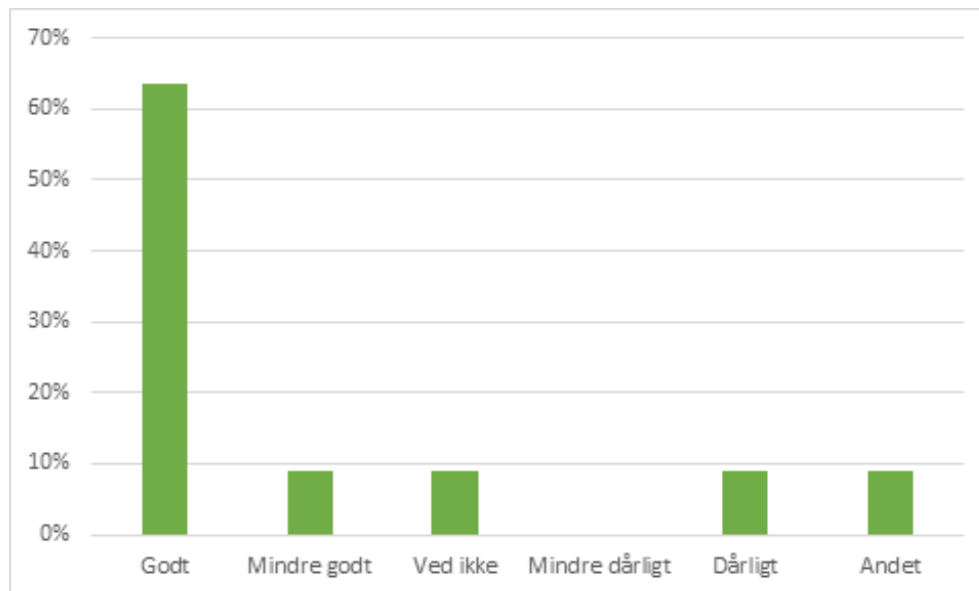
Figur 2: *Hvordan har du det med at tale om temaer, du ikke har personlig erfaring med/ikke kan relatere til?*

Anm.: Denne figur er baseret på 13 observationer.

Af figur 2 kan vi udlede, at 70% af respondenterne har det godt med at tale om temaer, de ikke selv kan relatere til. Endvidere er der 15% der har svaret 'mindre godt', og ligeledes 15% der har svaret 'ved ikke'. Generelt er der i Danmark et flertal af lærere, der lægger vægt på biologi, sundhed og hygiejne, når det kommer til at vælge temaer at undervise i. Disse emner er *".../ af mange lærere /.../ anset for de mest neutrale og ukontroversielle indfaldsvinkler"* (Roien et.al. 2018: 17). Dog viser vores respondenter det modsatte af ovenstående citat. Hvis man tager deres svar som pålydende, tyder det på at de har det godt med at tale om emner de enten ikke har personlig erfaring med eller ikke kan relatere til.

Figur 3: *Hvordan vil du have det med, at en privat organisation kom ud og underviste din klasse i seksualundervisning, i stedet for dig?*

Anm.: Denne figur er baseret på 11 observationer.

Figur 3 illustrerer, at der generelt er et flertal af respondenterne, der ville være imødekommende over for at få en privat organisation ud at undervise deres klasser i stedet for dem selv. Under 'godt'-svarmuligheden har respondenterne uddybet deres svar: *"Hvis jeg vidste, hvad de stod for. Jeg samarbejder ofte med LGBT, Sex og Samfund og Børns Vilkår", "Jo mere oplysning og viden, eleverne kan få fra forskellige, jo bedre"* og *"Sikker på de så har en bedre uddannelse bag sig"* (bilag 5). Ovenstående nævnes der for det første, at respondenterne samarbejder med [foreningen] LGBT. På baggrund af dette kan man udlede at respondentens seksualundervisning er inkluderende ift. LGBT+. For det andet kan man i henhold til de to andre citater udlede følgende: 1. At lærerne har tiltro til, at private organisationer er kvalificeret til at formidle seksualundervisning og 2. At de private organisationer er bedre klædt på til at undervise eleverne om LGBT+ emner end læreren.

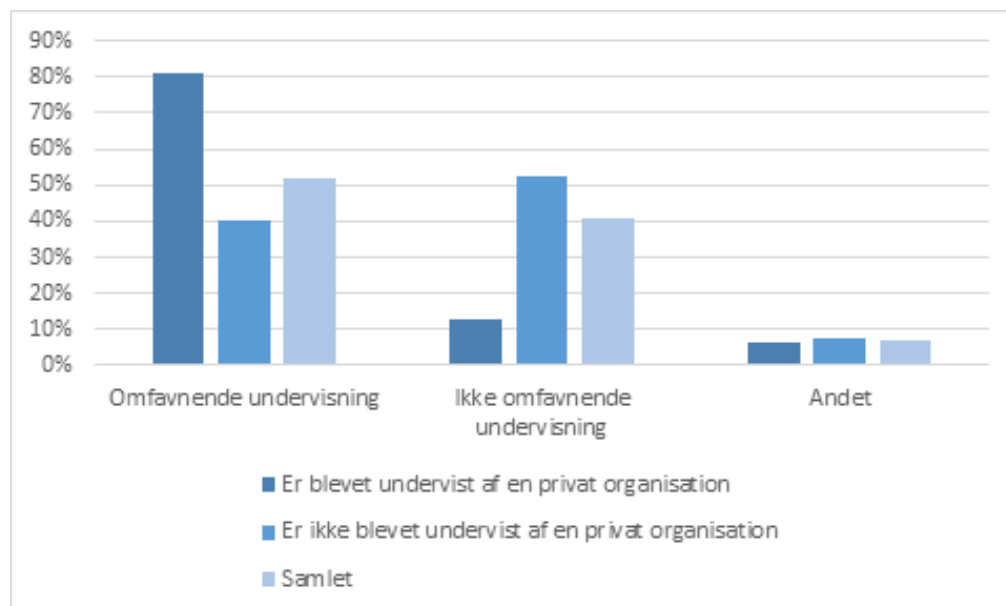
Til gengæld er et fåtal af respondenterne afvisende overfor private organisationer: *"De kender ikke eleverne, og seksualundervisning handler i høj grad om tillid til underviseren"* og *"Private organisationer hører ikke til i folkeskolen"* (bilag 5). Ud fra dette, nævnes der et nyt aspekt af seksualundervisningen: *"seksualundervisning handler /.../ om tillid til underviseren"* (bilag 5). I henhold til førnævnte deltagelses- og handlingsorienterede pædagogiske tilgang, vælger denne

respondent at benytte sig af en grad af interaktion med eleverne i vedkommendes undervisning. Tilgangen medfører en åben dialog og eventuelle uforudsete spørgsmål fra eleverne, som i seksualundervisningens tilfælde kan være vigtige men svære spørgsmål at besvare (Simovska & Roien 2018: 235-236).

I henhold til disse kommentarer kan der udledes, at lærernes tilgang generelt er præget af en grad af tilfældighed. På den ene side er der to respondenterne, der har en negativ holdning til private organisationer, og på den anden side er der flere respondenter der mener at det vil give eleverne bedre indhold i undervisningen, hvorfor de eksterne undervisere har en bredere viden grundet deres uddannelse og hermed undervisningen mere fyldestgørende for eleverne. Dette vil vi undersøge nærmere i nedenstående afsnit om elevernes oplevelse af seksualundervisning, ved at analysere nogle surveys til 1.g elever.

8.3 Analyse af survey til elever

Figur 4: *Har du haft en omfavnende seksualundervisning ift. din nuværende seksualitet og/eller det køn du definerer dig som? VS. Har du haft en privat organisation ude at undervise i seksualundervisning i din klasse?*

Anm.: Denne figur er baseret på 61 observationer.

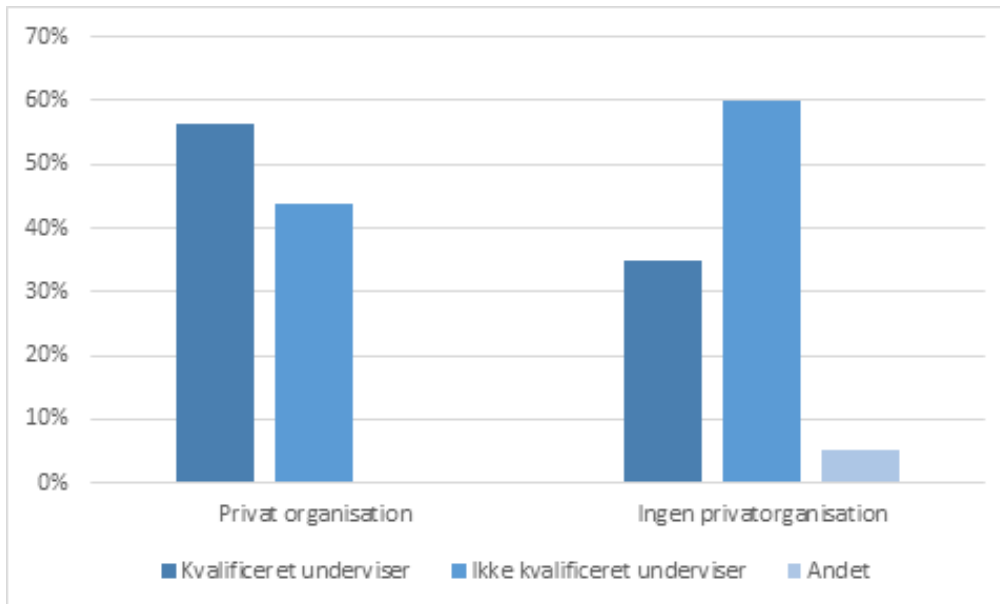
Figur 4 viser, hvor mange elever der føler, at de har oplevet en omfavnende seksualundervisning ift. det køn de definerer sig som, eller den seksualitet de har, krydset med spørgsmålet, om de er blevet

undervist af en privat organisation. Formålet med krydsningen er at finde ud af, hvor stor en del af eleverne der har haft eksterne undervisere i seksualundervisning, har fundet deres seksualundervisning omfavnende ift. deres køn og/eller seksualitet.

Ud fra figur 4 kan der udledes følgende: For det første er der et lille flertal af vores respondenter, der generelt set har fundet deres seksualundervisning omfavnende. Ud af det samlede antal respondenter har 20% haft ekstern underviser i seksualundervisning (se figur 6). I henhold til dette kan der af figur 4 udledes, at et markant flertal af disse ligeledes har fundet deres seksualundervisning omfavnende ift. deres seksualitet og/eller køn. Der er derudover et flertal af de respondenter, der ikke er blevet undervist af en privat organisation, der ikke har oplevet deres seksualundervisning som at være omfavnende.

Der er få afvigende respondenter, der har svaret 'andet' til, om de har haft en omfavnende seksualundervisning ift. den seksualitet de har, og/eller det køn de definerer sig som (jf. figur 4). En af kommentarerne til dette var: *"Ja. Men jeg er ciskønnet, og det var det som seksualundervisningen tog udgangspunkt i"* (bilag 6). Respondentens svar indikerer, at seksualundervisning kun er inkluderende hvis man er ciskønnet. Seksualundervisningen tager altså udgangspunkt i en heteronormativ samt binær kønsforståelse qua Butler. På baggrund af, at respondenter selv skriver at undervisningen tog udgangspunkt i ciskønnede elever, kan det udledes, at respondenter har oplevet disse skjulte normer jf. heteronormativitet.

Figur 5: *Føler du, at din underviser/lærer har været kvalificeret til at undervise dig i seksualundervisning (f.eks. Uge Sex?) VS. Har du haft en privat organisation ude at undervise i seksualundervisning i din klasse?*

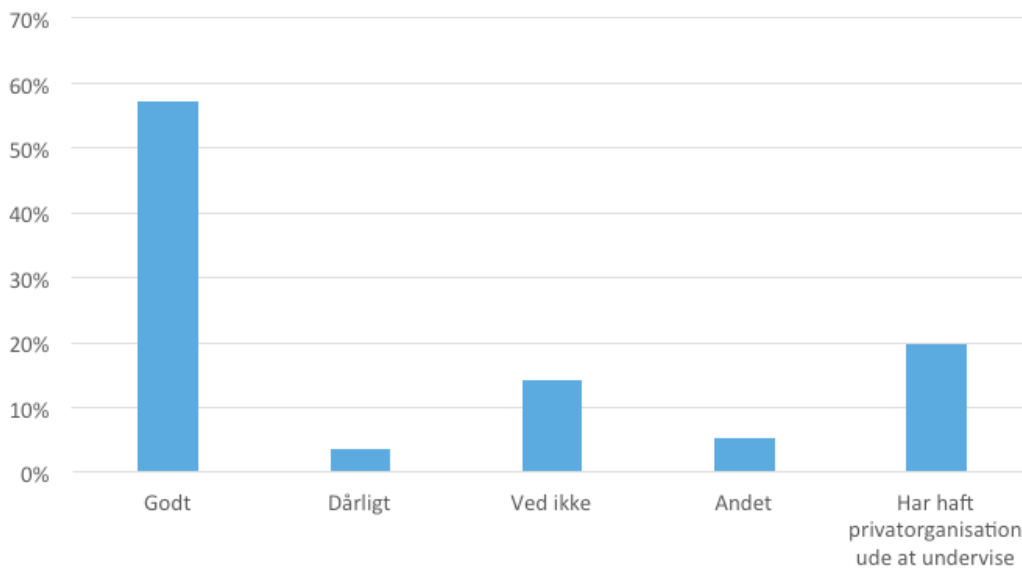

Anm.: Denne figur er baseret på 56 observationer.

Figur 5 illustrerer, hvor mange elever der føler, at deres underviser/lærer har været kvalificeret til at undervise dem i seksualundervisning ift. hvor mange der har haft en privat organisation ude at undervise dem i seksualundervisning. Formålet med krydsningen af de to spørgsmål er at finde ud af, om der er en sammenhæng mellem en kvalificeret underviser, og om den kvalificerede underviser i så fald har været en skolelærer, eller en ekstern underviser fra en privat organisation.

Ud af de respondenter der ikke blev undervist af en ekstern underviser, er der kun 35% der mener, at den underviser de havde, var kvalificeret til dette. Når man ser på de respondenter der er blevet undervist af en ekstern underviser, er der til gengæld 57%, der mener, at deres underviser har været kvalificeret til at undervise dem. Der er en difference på 22%. Vi kan ud fra besvarelserne udlede, at private organisationer har nogle mere kompetente undervisere, når det kommer til at undervise i faget seksualundervisning. Dette kan være fordi private organisationer, som f.eks. Sexekspresen, uddanner deres undervisere ved et oplæringsforløb omhandlende seksualundervisning. Undervisere fra Sexekspresens erfaringer er *“/.../ at eleverne har lettere ved at indgå i en dialog om sex, pubertet, kærlighed osv. ved ung-til-ynge formidling”* (Sexekspresen).

Figur 6: *Hvordan ville du have haft det, hvis det var en privat organisation med unge mennesker, der kom ud og underviser dig i seksualundervisning?*

Anm.: Denne figur er baseret på 56 observationer.

Først og fremmest, blev respondenterne stillet et spørgsmål om, hvorvidt de havde haft en privat organisation ude at undervise dem. Hvis de ikke havde dette, bad vi dem tage stilling til, hvordan de ville have det med at blive undervist af en privat organisation. Overordnet illustrerer figur 6, at eleverne er positivt stemte over at få en privat organisation ud at undervise dem i seksualundervisning. Det er interessant at sidestille figur 5 og 6, hvorfor et flertal af de elever der har haft en organisation ude at undervise dem, fandt deres seksualundervisning omfavnende. Samtidig illustrerer figur 6, at de der ikke har haft en privat organisation ude, gerne ser, at der kommer eksterne undervisere ud og underviser dem. På baggrund af dette kan der udledes, at respondenterne er positivt stemte over for private organisationer.

Derudover fandt vi gennem analyse af figur 3 frem til, at et flertal af de adspurgte lærere ville være imødekommende overfor at lade en privat organisation undervise deres klasse i seksualundervisning, frem for dem selv. Såfremt at undersøgelsen er repræsentativ, leder ovenstående frem til, at flere elever skulle have været undervist af en privat organisation. Dog kunne der, fra figur 3 udledes, at den generelle tilgang til seksualundervisningen er præget af en grad af tilfældighed. Dette kommer til udtryk i nedenstående kommentarer fra eleverne til figur 6: *“Det kunne godt blive lidt mærkeligt, at tale om det med nogen man ikke kender på nogen måde,*

det kunne også blive bedre” og *“Vil helst undgå seksualundervisning men synes det er bedre end lærere /.../”* (bilag 6). Ud fra respondenternes svar kan der udledes, at begge respondenter ikke er positivt stemte overfor eksterne undervisere, men mener dels, at der er fordele og ulemper ved begge formidlingsmetoder, og ydermere at eksterne undervisere ville være mere egnede til at undervise dem.

8.4 Delkonklusion

Ud fra ovenstående analyser kan der konkluderes, at seksualundervisning bærer præg af en vis grad af tilfældighed. Dette bygger vi på en tvetydighed fundet i respondenternes svar. Lærerne er generelt set er positivt stemte for at undervise i seksualundervisning, og finder det let at vælge emner at undervise i. Samtidig ville et lille flertal være velvillige til at give deres rolle som underviser videre til en ekstern underviser. Når man ser på de observationer, som elevernes svar har udledt, er det omtrent halvdelen af eleverne der mener, at deres undervisning ikke har været omfavnende. Vi kan ud fra elevernes survey, udlede at seksualundervisningen tager udgangspunkt i ciskønnede og heteroseksuelle elever. Det kan derfor udledes, at det at falde uden for *den heteroseksuelle norm* og binære kønsforståelse, kan være ekskluderende. Dog har et markant flertal af de elever der er blevet undervist af en organisation, har oplevet en bedre og mere omfavnende undervisning. Dette er relevant i forhold til nedenstående analyse, der omhandler organisationen Sexekspresens undervisning, samt hvordan denne formidler og inddrager LGBT+ emner.

9.0 Analyse af interview med Ida fra Sexekspresen

Følgende analyse tager udgangspunkt i et interview med Ida fra Sexekspresen. Analysen har til formål at give os et indblik i, hvordan organisationen formidler deres seksualundervisning. Vores analyse vil fokusere på anden del af deres undervisning, som organisationen kalder bløde emner. Her vil vi undersøge, om LGBT+ emner bliver inddraget. Som ovenstående analyse trækkes der paralleller til den deltagelses- og handlingsorienterede pædagogiske tilgang fra bogen *Seksualitet skole og samfund - kritiske perspektiver på seksualundervisning*. Denne er med til at give os en forståelse for organisationens undervisningsmetode samt, hvordan Ida oplever, at eleverne tager imod undervisningen. Vi vil gennem analysen inddrage Butler ved brug af begreberne *den heteroseksuelle norm* samt *den binære kønsforståelse- og identitet* for at belyse, hvordan hun oplever, at eleverne er underlagt disse.

9.1 Sexekspresens valg af temaer

Når Sexekspresen vælger, hvilke temaer der skal tages op i 'bløde emner', tager de højde for den enkelte klasse, de skal undervise. Derfor har organisationen en dialog med klasselæreren forinden, for at sammensætte en skræddersyet undervisning: *"Det har noget at gøre med at vi skriver til læreren inden vi tager afsted og spørger: "er der nogle bestemte problemer i klassen? Er der nogen der bliver mobbet?"*" (Ida 2018, bilag 4: 6). Dette giver et billede af, hvordan Sexekspresen samarbejder med lærerne, hvilket kan komme eleverne til gode, da der jf. interviewet kan være særligt sensitive elever, der skal tages hensyn til (Ida 2018, bilag 4: 6). Lærerne dikterer dog ikke, hvilke temaer de skal tage op i undervisningen. Eksempelvis tages LGBT+ relaterede emner altid op, da *"./../ seksualitet er ./../ et emne vi har som målsætning"* (Ida 2018, bilag 4: 8).

I forlængelse af Sexekspresens samarbejde med lærere, fortæller Ida at hun oplever, at lærerne er positive for, at de ikke skal undervise eleverne i seksualundervisning: *"./../ Det er også meget akavet for dem. De synes ./../ ikke det er sjovt - i hvert fald ikke de lærere vi har snakket med, [de] giver ikke udtryk for, at de synes det er fedt at lave seksualundervisning for de her børn, de normalt underviser. Det [siger] mere sådan: "Ej hvor er det fedt i er her ./../, så slipper jeg for det"* (Ida 2018: bilag 4: 3). Dette stemmer dog ikke overens med de surveys, som vi før nævnt har sendt ud til grundskolelærere (se s. 22-25). Den foregående undersøgelse viser, at lærerne generelt set er velvillige til at undervise eleverne i seksualundervisning. Dog kan dette skyldes, at de lærere Ida har talt med, selv har valgt at invitere Sexekspresen ud til dem for at undervise eleverne. Derudover skal man også have in mente, at Ida kan have en bias i form af, at hun ikke vil fremstille hendes eget arbejde samt Sexekspresen negativt, fordi hun selv er en del af samme organisationen.

9.2 De fire verdenshjørner

I følgende afsnit vil vi undersøge en af de aktiviteter, Sexekspresen benytter i deres undervisning: 'De fire verdenshjørner'. Legen går ud på, at underviseren opstiller en situation, der godt kunne udfolde sig i virkeligheden. Eleverne skal tage stilling til, hvordan de ville håndtere den pågældende situation. Ida fortalte om følgende eksempel: *Laila har fundet ud af, at hun er [transkønnet], skal hun klæde om hos pigerne eller drengene?* (Ida 2018, bilag 4: 5). Eleverne fik fire valgmuligheder; Laila skulle enten klæde om hos drengene, hos pigerne, alene på toilettet eller en fjerde løsning, som eleverne selv skulle konstruere. Legen opfordrer eleverne til at tage stilling til forskellige problemstillinger og kan derved sætte nogle tanker i gang, som de måske ikke har taget stilling til

før. Dette kan være med til at nedbryde tabu og for elevernes vedkommende at opnå forståelse for deres medmennesker; her transkønnede, og de dilemmaer transkønnede kan opleve i deres hverdag. Underviserne kan til hver en tid tage styringen og lede samtalen væk fra eventuelle ubehagelige situationer. At åbne klasserummet op og lade eleverne debatterer og dele tanker, bidrager til en undervisning, hvor alle føler sig hørt, hvilket herudover leder til en mere mangfoldig undervisning, hvor eleverne føler, at de kan stille de spørgsmål de nu engang har på hjerte (Simovska & Roien 2018: 235-236). 'De fire verdenshjørner' er et eksempel på Sexekspressens anvendelse af den deltagelses- og handlingsorienterede pædagogiske tilgang til undervisning. Anvendelsen af denne pædagogik giver eleverne taletid, og lader opfordre dem, til at være med til at styre undervisningens forløb.

9.3 Brevkassen

I henhold til ovenstående anvender Sexekspressen et redskab kaldet 'Brevkassen'. Her kan eleverne lægge deres spørgsmål i, i løbet af dagen, som vil blive besvaret i slutningen af undervisningen. Her skabes ligeledes en dialog i klassen om emner: *“/.../ i løbet af dagen kan man lægge anonyme spørgsmål ned. Og så til sidst på dagen så læser vi dem op /.../ det er en måde så vi kan få nogle emner med ind over, /.../ hvis vi synes vi ikke har fået snakket om noget /.../”* (Ida 2018, bilag 4: 15-16). Alle spørgsmål er anonyme, og alle spørgsmål læses op; uanset hvor kontroversielle de er: *“ /.../ men vi går også meget op i at alle spørgsmål skal læses op, lige meget hvor upassende det er /.../, vi får også nogle gange nogle rigtig stødende desværre, det sjældent men det sker /... /”*. (Ida 2018, bilag 4: 16). Dog læser underviserne alle spørgsmål igennem, så mobning eller krænkende kommentarer rettet mod andre i klassen, eller dem selv, undgås. Underviserne lægger også selv spørgsmål i 'Brevkassen', så de kan informere eleverne om nogle emner eller indfaldsvinkler, de mener er relevante (Ida 2018, bilag 4: 16). Sexekspressen har en meget direkte tilgang til det at undervise i seksualundervisning, hvilket er modstridende til førnævnte adressering af læreres generelle tilgang til seksualundervisning (se side 22-25). Heraf, at lærere generelt foretrækker at fokusere på biologi i form af anatomi samt sundhed og hygiejne, hvorfor disse emner er mest neutrale og ukontroversielle (Roien et.al. 2018: 17). Da seksualundervisning kan være grænseoverskridende for nogen elever og det derfor kan være svært at række hånden op og spørge ind til nogle af disse emner, kan Sexekspressens tilgang, ifølge førnævnte teori, være brugbar;

eksempelvis for elever der er meget stille, men stadigvæk har nogle spørgsmål, de ønsker at få besvaret.

9.4 Undervisningen, set fra elevernes perspektiv

I interviewet fortæller Ida om, hvordan nogle elever har udvist modstand jf. Sexekspresens undervisning. Hun nævner en episode, hvor en dreng har rejst sig op i klassen og sagt: *“Det der bøsseri det er fucking klamt”* (Ida 2018, bilag 4: 3). Elevens udtalelse eksemplificerer, hvordan en udtalelse som denne pålægger homoseksualitet en universel, undertrykkende betydning, som både er med til at etablere, såvel som reproducerer *den heteroseksuelle norm*. Hvis der ikke bliver slået ned på sådanne udtalelser, skabes der dermed en konsensus om, at det er okay at sige disse ting. Sexekspresen vælger at slå ned på stødende kommentarer. Ida fortæller: *“Altså man må godt sæt dem lidt på pinden og være sådan “Hvorfor synes du det?” Hvis du siger det må du også sige hvorfor”* (Ida 2018, bilag 4: 16). I forbindelse med dette, fortæller hun: *“Det jo ikke fordi vi skal ændre unges holdninger, vi skal bare sørge for, at de har en sund holdning til tingene”* (Ida 2018, bilag 4: 16). Dette viser, at de ikke går ind i en diskussion med eleverne for at overbevise dem om, at deres holdning ikke er valid. De vælger i stedet at udfordre dem i håbet om at rationalisere deres påstande og dertil holdninger. Se eksempel nedenfor:

Elev: *“Jamen, to mænd skal bare ikke gå og holde hinanden i hånden”*

Underviser: *“hm, hvis du nu havde en kæreste og du fik af vide at du ikke måtte holde hende i hånden på gaden, hvordan ville du så ha det med det?”*

Elev: *“/.../ det ville ik være fair”*

Underviser: *“men hvorfor er det så /.../ ikke fair at to mænd kan? Fordi, de er jo også kærester”*

Elev: *“jo, det kan [jeg] /.../ faktisk godt se”* (Ida 2018, bilag 4: 16).

Ud fra ovenstående eksempel kan der udledes, at Sexekspresen har i sinde at lære deres elever at tale om LGBT+ emner på en respektfuld måde; dette gjorde sig ligeledes gældende i eksemplet med transpersonen Laila i ‘De fire verdenshjørner’.

9.5 Delkonklusion

Interviewet med Ida fra Sexekspresen har givet os et indblik i, hvordan undervisningen bliver skræddersyet af Sexekspresens undervisere for at tilpasse den pågældende klasses behov.

Analysen har skabt et indblik i Sexekspresens arbejde ude i klasselokalerne med henblik på deres forarbejde samt selve undervisningens struktur og indhold. Sexekspresen inddrager LGBT+ emner

i deres undervisning, i form af de lege og aktiviteter de vælger at lave sammen med eleverne. Under disse lege kommer de bl.a. ind på emner som homoseksualitet og transkønnethed, og hvordan man italesætter disse emner uden at være diskriminerende. Eleverne er alle individer, med forskellige behov. Ved at tilrettelægge deres undervisning efter den enkelte klasse, forsøger Sexekspresen at dække alle elevers behov.

10.0 Diskussion: #NORMicide

Efter endt analyse af forskellige formidlere af seksualundervisning og modtagerne af denne, samt analyse af seksualundervisnings pensum, står vi nu tilbage med en undren: Hvorfor fremstår LGBT+ emner ikke eksplicit i undervisningsmaterialet fra Undervisningsministeriet samt i pensum for seksualundervisningen? Denne undren vil vi forsøge at komme til livs i nedenstående diskussion.

Gennem diskussionen vil vi have vores problemformulering in mente og senere konkludere ud fra denne: *Hvorledes bliver LGBT+ emner inddraget i seksualundervisning gennem tiden og i dag, hvem formidler det og hvordan modtages det?* Dette vil vi gøre ved at diskutere ud fra Sex & Samfunds kampagne #NORMicide - *your norms are killing us*. Dertil vil vi diskutere vores følgende synspunkter: LGBT+ personer fremstilles stigmatiseret i kampagnen #NORMicide, #NORMicide har ikke en konkret målgruppe og Sex & Samfund udnytter ikke deres oplysende kampagne om LGBT+ personers trivsel.

Til at bakke vores diskussion op inddrages hhv. Goffmans begreber om *stigma*, for at belyse, hvordan *stigma* kommer til udtryk i #NORMicide kampagnen, samt Butlers forståelse af *den heteroseksuelle matrix*, gennem begreberne *den heteroseksuel norm* samt *den binære kønsforståelse- og identitet*. Herudover vil vi benytte hendes teoretiske begreber *politik* og *repræsentation*.

9.1 #NORMicide kampagnen

#NORMicide kampagnen har til formål at sætte fokus på ensomhed, depression og selvmordstanker blandt LGBT+ personer. Kampagnens frontfigur, Sigmund Trondheim, kendt som 'Sigmund fra X-Factor' (Sand 2018), fortæller om sin opvækst som homoseksuel med fokus på de udfordringer han har haft med ensomhed, isolation og generel mistrivsel. Derudover kan anonyme LGBT+ personer, gennem #NORMicides officielle hjemmeside, fortælle om hændelser eller perioder fra deres liv

forbundet med skyld, skam og depression (Sex & Samfund 2018 c). Sex & Samfund har i takt med denne kampagne, fået Gallup til at udarbejde en undersøgelse til netop dette emne. Her kan man blandt andet læse sig frem til, at et flertal af danskere ser mobning af LGBT+ personer som et samfundsproblem, der skal ophøre (Lindemose 2018: 3).

10.1 LGBT+ personer fremstilles stigmatiseret i kampagnen #NORMicide

I kampagnen ses det, at Sex & Samfund bruger stigmatiserede LGBT+ personer; Judith Butler italesætter dette som repræsentationen. Som nævnt i vores problemfelt, bliver LGBT+ ofte forbundet med regnbueflag og Pride parader. Førnævnte frontfigur Sigmund beskrives i medierne som værende den *“/.../ åbent homoseksuelle /.../ med knivskarpe dansetrin og en flamboyant personlighed /.../”* (Christensen 2018). Denne flamboyante personlighed forbindes i kampagnen stort set kun med homoseksuelle mænd der ofte bliver udstillet som værende feminine i deres beklædning, gangart, udseende og generelle kropslige udtryk. I det, at Sex & Samfund bruger Sigmund som frontfigur for homoseksuelle mænd, fremstilles det som om, at han repræsenterer alle homoseksuelle mænd. Hertil også LGBT+ personer, da det er dem, kampagnen handler om. Konsekvensen af dette er, at de LGBT+ personer der ikke identificere sig selv med Sigmund er blevet repræsenteret i debatten, af en person som de ikke kan relatere sig til.

På trods af dette fremstår Sigmund sårbar og ærlig i kampagnen. Han står frem med sine personlige udfordringer i forbindelse med at være homoseksuel, og man oplever derfor en ny side af ham, end den flamboyante X Factor stjerne, som man ellers er vant til at se i medie billedet. Desuden nedbryder kampagnen billedet af, at LGBT+ personer er lig med Pride og regnbuer. Tværtimod viser kampagnen de mere hårde sider af det at være LGBT+ person. Dette er opsigtsvækkende, da man som person, der ikke selv til dagligt er inde i LGBT+ miljøet, får denne realitet præsenteret. Dette kan lede til, at man som individ ønsker at handle, på den viden man har modtaget, eller i hvert fald forholde sig til historierne.

Trods kampagnens forsøg på at skabe opmærksomhed omkring LGBT+ personers mistrivsel og at fjerne et vist *stigma* omkring disse mennesker, kan man argumentere for, at kampagnen fodre nogle andre stigmata; herunder kan man tale om det kropslige- samt karaktermæssige *stigma* (Goffman 2009). Normalt kategoriseres homoseksuelle (her: LGBT+) inden for det karaktermæssige *stigma*.

Men i det, at andre parametre som beklædning, udseende og gangart får stor indflydelse på, hvilken LGBT+ person de forsøger at afbilde, kan man argumentere for, at disse mennesker også kan kategoriseres inden for det kropslige *stigma*. Pludselig er dette med til at skabe endnu en dagsorden for, hvordan LGBT+ personer skal være opmærksomme på deres fremtrædning samt ageren i det offentlige rum.

Dette kan betyde, at denne stigmatisering kan resultere i, at andre homoseksuelle selv føler, at de skal klæde sig som dem i kampagnen for at være 'rigtige' homoseksuelle, eller, at de ikke lever op til de normer, der findes i LGBT+ fællesskabet, og dermed ikke er en del af det.

Dog skal man ikke tage for givet, at de der medvirker i kampagnen, repræsenterer den de er. Kampagnen handler netop om at bryde med normerne, der er med til at ekskludere LGBT+ personer som afviger fra *den heteroseksuelle norm*. I det at Sex & Samfund blander den flamboyante homoseksuelle mand, med historier om destruktive tanker og ønsket om at begå selvmord, skaber de et forum, hvor der er plads til det negative samt det positive. Fordi selvom du har en fremtræden, der siger at du er farverig, glad og kunstnerisk, er det ikke ens betydning med, at dit liv er en dans på roser. Kontraster kan godt mixes og føre til noget positivt, f.eks. at Sigmund har haft stor succes med sin deltagelse i X Factor, på trods af hans udfordringer i sin opvækst.

Dette kan ligeledes ses som en ulempe, da der bliver skabt et *stigma*, der kan spænde ben både i- og udenfor fællesskabet. Dette ses f.eks. ved, at personerne i kampagnen enten er iført beklædning med LGBT+ positive slogans i regnbuefarver (Sex & Samfund 2018 c), eller blot udviser *stigma* gennem deres udseende og ageren. Dette kan virke ekskluderende for LGBT+ personer, der er uden for det opstillede billede af fællesskabet. Ved at Sex & Samfund inddrager netop disse mennesker, stigmatiserer de LGBT+ fællesskabet, som værende på en 'bestemt måde', og det universelle paraplybegreb bliver til et snævert begreb.

Kampagnen handler som sagt om, hvordan homoseksuelle og transpersoner har højere risiko for selvmord og psykisk dårlighed. Desuden er de førnævnte historier fra LGBT+ personer på kampagnens hjemmeside negativt ladet. Eksempel følger heraf: "*Jeg er i folkeskolen blevet diskrimineret så jeg flere gange var tæt på at skifte skole, min egen klasselærer diskriminerede mig, jeg blev udsat for trusler af andre elever /.../*" (Sex & Samfund 2018 c).

På den ene side kan disse citater være med til at skabe det *stigma*, at alle LGBT+ personer har en svag psyke eller oplever at blive diskrimineret på baggrund af deres køn eller seksuelle orientering.

På den anden side kan dette kan dog fremme kampagnens budskab, da disse historier og fortællinger fra rigtige personers liv er med til at fremme kampagnens budskab om, at mange LGBT+ personer har det psykisk svært i deres dagligdag, grundet deres seksualitet og/eller køn. Det kan også skabe dialog for, at LGBT+ personer, der ikke selv havde overvejet deres dagligdag, begynder at bemærke de normer de bliver pålagt ved at være uden for *den heteroseksuelle norm*. Det at kampagnen kan skabe dialog, for netop dette, skaber også en opmærksomhed på, at ikke kun LGBT+ fællesskabet skal tale sammen, men også dem der ikke ser sig selv som at være en del af det. Kampagnens slogan er "*You're norms are killing us*", dette skaber en optakt til, at disse normer skal på dagsordenen, og det kan kun gå for langsomt; for det har ifølge kampagnens historier store konsekvenser.

Modsat dette kan måden LGBT+ personer fremstilles på *#NORMicide's* hjemmeside (Sex & Samfund 2018 c), associeres med samme tankegang, der gjorde sig gældende i 1960'erne. På side 17-18, blev et citat af Seksualoplysningsudvalget fra 1961 præsenteret. Ud fra citatet blev der blandt andet udledt, at homoseksuelle er mennesker med mange problemer, qua at deres seksualitet afviger fra *den heteroseksuelle norm*, og at de derfor skal lades være af resten af samfundet, frem for at skabe flere problemer for dem, end de allerede har. Dermed sagt skal det ikke underkendes at homo-, biseksuelle og transkønnedes psykiske problemer er et samfundsproblem, da selvmordsraterne blandt andet er højere for LGBT+ personer, end de er for heteroseksuelle og ciskønnede personer (Sex & Samfund 2018 b). Men det er bemærkelsesværdigt, at denne stigmatisering ikke har ændret sig siden 1960'erne, men blot er blevet pakket ind i nye formidlingsformer med andre ord og en anden måde at italesætte LGBT+. For at ændre på disse normer og *stigma*, antager vi, at man skal henvende sig til dem, der er med til at opretholde disse. Nedenfor vil der diskuteres, netop hvem denne kampagne henvender sig til.

10.2 #NORMicide har ikke en konkret målgruppe

Målgruppen af #NORMicide er tvetydig. Nok har Sex & Samfund valgt at det skal være 'karikerede' LGBT+ personer, der repræsenterer kampagnen, jf. førnævnte *stigma*; men hvem henvender kampagnen sig egentlig til?

Kampagnen har ikke en specifik målgruppe, hvilket er medvirkende til, at kampagnen kommer ud til et bredere publikum. Sex & Samfund opfordrer mennesker fra alle sociale lag og samfundsgrupper til at rette deres opmærksomhed mod de normer, der gør sig gældende i samfundet, og som opretholder *stigma* over for LGBT+ personer, hvilket fører til trans- og homofobi. Dette er et godt grundlag for kampagnen, da de ønsker, at disse udfordringer LGBT+ personer har, skal ophøre. Herudover kan en person som Sigmund også være med til at skabe opmærksomhed, da han er en person, mange mennesker kan genkende; og derfor tager flere måske interesse i kampagnen, og formodentligt tager stilling budskabet.

Dog kan der også være visse ulemper ved denne tilgang til målgruppe. Da kampagnen har en bred målgruppe, betyder det samtidig at den hurtigt kan blive glemt, da den blot er en af mange kampagner, der reklameres med på internettet og i gadebilledet som er ment for alle. Ser man på, hvad Sex & Samfund skriver om kampagnen, kan man læse følgende: "*Med kampagnen vil vi sætte fokus på, hvordan det føles at være LGBT+ person, når ensomhed, depression, skam og selvmordstanker kommer til at fylde alt for meget. Hver dag føler homoseksuelle, biseksuelle og transpersoner sig tvunget til at skjule, hvem de er, ud af frygt for at blive mobbet, nedgjort og latterliggjort*" (Sex & Samfund 2018 b). Ud fra denne udtalelse, skabes en 'os vs. dem'-mentalitet; de heteroseksuelle og 'de andre'; de normale, og de der bryder med normen. Men i selve kampagnen bliver ordet 'os' kun nævnt i forbindelse med, at heteroseksuelle personer opfordres til at donere et beløb til Sex & Samfund, for at bekæmpe disse førnævnte normer (Sex & Samfund 2018 d). Ellers er der udelukkende fokus på LGBT+ personer i kampagnen. Denne forvirring af den konkrete målgruppe, kan siges at spænde ben for kampagnen. Igen er her altså en dagsorden for kampagnen, som ikke tydeliggøre præcist hvad den vil og ligeledes, hvem den henvender sig til.

Disse ting er desværre med til at overskygge kampagnens ellers gode forudsætninger samt hensigter; for det første giver den et råderum for LGBT+ personer samt en mulighed for, at de mennesker som selv går rundt med negative tanker, kan spejle sig i dem der er repræsenteret i

kampagnen. Herved kan de se, at de ikke står alene med de tanker, der kan forekomme, hvis man er forvirret omkring sin seksualitet eller køn. En anden god forudsætning kampagnen har, er at sætte fokus på at stoppe trans- og homofobi. Dette kan også ses i takt med den undersøgelse de har fået lavet af Gallup (Lindemose 2018). Kampagnen kunne bruges til at omfavne de personer, der stigmatiserer LGBT+ personer. Her kunne man præsentere de resultater man har udledt af analysen til at understrege alvoren i kampagnen.

Det er dog ikke tydeligt, hvad Sex & Samfund havde udtænkt med henblik på deres målgruppe. Efter nærmere undersøgelse kan man spore sig frem til, at kampagnen var på sit højeste, da den blev brugt i sammenhæng med Pride i sommeren 2018 (Møller 2018). Herefter har kampagnen ikke været i brug, og den er ligeledes svær at finde, med mindre man leder længe på Sex & Samfunds hjemmeside. Derfor spekulerer vi i, hvad der kaldes *pinkwashing*, hvilket vil blive uddybet i delkonklusion samt perspektivering.

Om kampagnen er for bred eller ikke bred nok er et spørgsmål til yderligere debat. Men kampagnen kan bruges; også selv hvis det er til selvpromovering af sin organisation, på andres præmisser. Et andet sted den kunne være spændende at benytte kunne være til eventuelt undervisningsmateriale, hvilket vi vil diskutere i følgende afsnit.

10.3 Sex & Samfund udnytter ikke deres oplysende kampagne om LGBT+ personers trivsel

Som nævnt tidligere har Sex & Samfund lavet en kampagne som er oplysende og har understøttende materiale i form af Gallup undersøgelsen. Vi vil mene, at det var oplagt, at denne kampagne skulle inkorporeres i Uge Sex 2019, men dette er ikke tilfældet og det mener vi, at der kan være flere grunde til.

På den ene side kan et kendt ansigt som Sigmund være et forbillede for børn og unge, der har svært ved at passe ind i *den heteroseksuelle norm*. I kraft af, at han er forhenværende deltager af underholdningsprogrammet X Factor, virker han som et 'brugervenligt' ansigt udadtil. Det, at anvende en kendt person, som frontfigur, kan i undervisningssammenhæng være velvillige for børn og unge. De der er modtagere af en kampagne som denne i deres undervisning, vil muligvis tage

bedre imod den eller være mere interesserede og imødekommende omkring henholdsvis homoseksualitet og transkønnethed, hvis frontfiguren er en, som de kender og godt kan lide. Herved kunne der skabes mere opmærksomhed og interesse omkring emnet; i dette tilfælde LGBT+.

På den anden side kan det som førnævnt, være problematisk at anvende en stigmatiseret frontfigur til en kampagne som denne. Set på kampagnen ud fra et undervisningsperspektiv kan det have nogle negative konsekvenser at anvende stigmatiserede LGBT+ personer. For det første kan det forekomme, at børn og unge med hang til homofobi, i dette tilfælde, vil bibeholde en vis tanke om, hvordan en bøsse er jf. Sigmunds flamboyante sceneudtryk. For det andet kan kampagnens valg af frontfigurer give et billede til de unge af, at du skal være på præcis den samme måde, eller tæt på, hvis du er LGBT+ person.

Dog kan kampagnen også vise sig at fungere som et godt redskab til inddragelse i seksualundervisningen, hvorfor man så kunne bruge den til at få italesat forskellige normer, man som heteroseksuel person ikke givent er bevidst om. Ved at italesætte disse normer og skabe en dialog omkring, hvordan disse normer brydes, bliver eleverne, fremtidige borgere i samfundet, også klogere på hvordan man behandler individer, der træder uden for disse normer, men også at det er okay selv at bryde den; for fordomme mener vi kommer af uvidenhed.

Selvom Sex & Samfund har lavet denne informerende kampagne, der i høj grad sætter fokus på LGBT+ personers trivsel, og ligeledes har modtaget 2,0 mio. kroner til at fremme viden omkring LGBT+ (Udenrigsministeriet 2018), bliver disse emner ikke inkorporeret i hverken pensum eller undervisningsmaterialet for seksualundervisning, jf. analyse af pensum på side 21-22.

På den ene side kan der argumenteres for, at *#NORMicide* kampagnen ikke egner sig som undervisningsmateriale. Det er som før nævnt en kampagne, der kom ud i forbindelse med Copenhagen Pride 2018 (Møller 2018). Den er altså ikke udarbejdet, med henblik på at være passende til undervisning til børn og unge, hvorfor den ikke er pædagogisk i sin formidling. Her vil det være op til læreren selv at fortolke, hvad der er relevant. Kampagnen forklarer f.eks. ikke, hvad det vil sige at være lesbisk, bøsse, biseksuel eller transkønnet, men fungerer mere som opråb om, at LGBT+ personer mistrives.

På den anden side ville man tro, at når nogle individer tilsyneladende mistrives i samfundet, ville det være oplagt at inkludere dem; her ville seksualundervisning være en start. Kampagnen kunne fungere, som undervisning i form af, at undervise unge mennesker i hvilke normer der er i samfundet, som er skadelige for LGBT+ personer, jf. kampagnes agenda. Disse normer kunne være taget i spil, i forbindelse med punktet 'normer og idealer' i undervisningsbeskrivelsen (Undervisningsministeriet 2018). Dog uddybes de specifikke normer, der skaber mistrivsel for LGBT+ personer ikke i #NORMicide kampagnen, hvorledes det igen ville være op til læreren selv at udlede pointer fra kampagnen i sin undervisning. Derudover skriver Sex & Samfund følgende på deres hjemmeside, i forbindelse med kampagnen:

"Vores arbejde for LGBT+ rettigheder og mangfoldighed i Danmark og resten af verden gennem undervisning, sundhedshjælp og politisk arbejde" (Sex & Samfund 2018 d). Det er interessant at de eksplicit nævner, at de vil fremme viden om LGBT+ gennem undervisning, når det tidligere i projektet er konkluderet, at dette ikke er at finde i pensum (henvis til siden).

Yderligere er det interessant hvis vi tager fat i Butlers teoretiske begreber: *politics* og *representation*. Det er interessant hvordan en organisation som Sex & Samfund får lov til at repræsentere LGBT+ gennem en kampagne, men ikke vælger at tage det op i seksualundervisningen; her er de med til at lave en politisk dagsorden der hedder: Det er kun i specifikke sammenhænge, at disse personer skal repræsenteres. Herudover er det ikke til at vide, hvem og hvilke personer, der står bag kampagnen fra Sex & Samfund; er disse personer overhovedet de rigtige til at repræsentere LGBT+? Svaret er sandsynligvis nej. Og dette kan også ses ved deres valg af frontfigurer og tilgang til kampagne. Hvis man havde sat 10 forskellige LGBT+ personer i et lokale, og spurgt dem, hvad de havde ønsket; havde kampagne og kampagne senere benyttelse nok været anderledes.

10.4 Delkonklusion

Ud fra følgende diskussion kan man udlede, hvis man sætter vores problemformulering som udgangspunkt, at der kan være konsekvenser for formidling og inddragelse af LGBT+ emner, selv hvis det ikke forekommer i seksualundervisningen, ved at benytte stigmatiseret LGBT+ personer i kampagner. Det kan betyde, at de fleste inden for fællesskabet ikke bliver inkluderet, fordi de ikke føler sig repræsenteret af det *vi*, kampagnen opsætter. Ved at inddrage disse personer, spændes der ben for at gå ind i en dialog omkring LGBT+ uden de skal påtvinges *stigma*. Samtidig kan *stigma*

gøre det mere tilgængeligt at tale om for andre, der kan gå ud fra noget mere konkret, ved at blive guidet af generaliserende udsagn og væremåde for LGBT+ personer.

Herudover kan det være tvetydigt, hvordan folk lærer bedst om LGBT+ gennem kampagne eller undervisningsmateriale og hvilken tilgang materialet har. Og derfor er det også svært at konkludere på, om kampagnen er optimal til dette formål. For vores vedkommende ønskede vi, at *#NORMicide* blev en del af Uge Sex 2019 undervisningsmaterialet, da vi føler at det er en oplagt mulighed for at få inddraget køn og seksualitet, på en ny måde jf. Uge Sex' undervisningsmateriale, end det er blevet set tidligere. Dermed mener vi, at der vil komme en mere direkte tilgang til LGBT+ emner, og lærere eventuelt vil få en nemmere dagsorden, når der var tale om sådanne emner.

Relevansen af diskussionen kan også ses på baggrund af *#NORMicide* kampagnen. Der er stadig homo- og transfobi i Danmark. Unge mennesker begår selvmord grundet skam og ubehag ved sin krop og/eller seksualitet; og der bliver gjort meget lidt, for noget der er så stort. Det kunne specielt have været spændende at dykke ned i Gallup undersøgelsen for at specificere, hvor stort et problem dette stadig er. Det var ikke kun tilbage i 60-, 70-, 80- og 90'erne disse problemer var at se, men stadig den dag i dag, og det er først nu, det er blevet okay at italesætte problematikkerne, der findes af eksklusion af LGBT+, hvilket desuden ikke længere bliver anset for at være en medfødt faktor, men derimod noget der i høj grad bliver påvirket af samfundet som helhed og samfundets normer.

Andet man kunne have udledt af diskussionen, er brug af kampagne; er det en kampagne for os eller dem? Vi nævnte tidligere en overvejelse af Sex & Samfunds brug af kampagnen *#NORMicide*. Da Sex & Samfund ikke har brugt kampagnen yderligere, fik det os til at spekulere i det der kaldes *pinkwashing*; at man bruger LGBT+ (ofte i forbindelse med Pride) til sin fordel, som en marketingstrategi med henblik på mersalg samt selvpromovering (Dahl 2014). Dette vil vi begrunde yderligere i vores perspektivering.

11.0 Konklusion

Seksualundervisning har altid været og bliver stadigvæk, påvirket af samtiden. Derfor bliver undervisningsmaterialet også udviklet således; et eksempel er at finde i den kommende Uge Sex i 2019, der fokuserer på temaet *grænser* med henblik på overgreb og samtykke. Hvis man tager udgangspunkt i dette, og ser hvordan seksualundervisningen ser ud i dag, kontra hvordan den har set ud gennem tiden, har den ikke ændret sig synderligt ud fra et LGBT+ perspektiv. Dette kan vi også se yderligere ud fra vores analyse af pensum. Inddragelsen af LGBT+ emner er vag, og hvis der endelig forekommer en enkelt inddragelse, sker dette implicit. Den eneste ændring man kan slå ned på, er måden man italesætter LGBT+ emner i dag, frem for tilbage i 60'erne.

Ud fra vores survey undersøgelser, kan man fra elevernes side konkludere, at der er plads til forbedring i forhold til formidling af seksualundervisningen. Mange elever har modtaget en dårlig seksualundervisning, og har ikke følt sig omfavnet i forhold til den seksualitet de har, eller det køn de definerer sig som. Vores surveys med lærere viser til gengæld, at de er positivt stemte for at tale om ting de ikke kan relatere til. Dog mener vi ikke dette er sandt, hvilket vi kan udlede ud fra bogen *Seksualitet, skole og samfund - kritiske perspektiver på seksualundervisning* og interviewet med Ida fra Sexekspresen. Der er problematikker i lærer-til-elev formidling, hvilket disse eksterne undervisere forsøger at gøre op med.

I projektets tilfælde ses eksterne undervisere fra Sexekspresen, som formidlere der mener at seksualundervisningen skal reformeres. Det er tydeligt at Sexekspresen, i modsætning til Sex & Samfund, inddrager LGBT+ emner i deres undervisning eksplicit. Ses dette i forhold til elevernes surveybesvarelser, hvoraf et markant flertal af dem, der har haft en privat organisation ude at undervise, fandt denne seksualundervisning mangfoldig. Herved kan det udledes, at Sexekspresens tilgang til formidling ses som mangfoldig såvel som inkluderende i sammenligning med det der ellers er blevet undersøgt i opgaven.

Ud fra vores diskussion, er det meget tydeligt, at LGBT+ personer står overfor en lang række problemstillinger, fordi de er den de er. *Stigma* og fordomme omkring homo-, biseksuelle og transkønnede lever stadig i bedste velgående, og trods kampagner og Pride-parader hvert år, ser vi faktisk ikke den store forskel i, hvordan disse personer og miljøet bliver italesat og inkluderet i

samfundet. Kampagnen virker som et fint og oplysende redskab, men det rækker heller ikke længere end det.

Hvis man reelt skulle ændre de *stigmata*, der finder sted i samfundet, og bryde et meget heteronormativt samfundsbillede, ville det være en start at inkludere disse personer på lige fod med andre mennesker i seksualundervisningen. Sex & Samfund har lavet #NORMicide kampagnen, og ligeledes lavet materialet, der anvendes i seksualundervisningen i grundskolen. De burde bruge deres platform til at inkorporere dette i deres undervisning i stedet for kun at lave lignende kampagner i forbindelse med Pride. Særligt nu, hvor inddragelsen af LGBT+ emner i deres undervisningsmateriale er ukonkret.

Ud fra resultaterne af de udarbejdede undersøgelser, kan der konkluderes følgende; der er plads til forbedring i seksualundervisningen, når det kommer til inddragelse af LGBT+ emner. Herudover er det tvetydigt, hvem der skal formidle undervisningen; vores umiddelbare bud er private organisationer. En ting er dog sikkert: seksualundervisningen skal følge med sin samtid og være inkluderende for alle involverede, uanset om de falder udenfor normen og uanset køn og/eller seksualitet.

12.0 Perspektivering

I følgende afsnit vil der blive uddybet, hvad der kunne forestilles at være interessant at arbejde videre med, efter endt projekt.

Som nævnt i problemfeltet, er ALS Research netop nu i gang med at udarbejde en evaluering af unges trivsel og færdigheder i seksualundervisningen, og om formidlingen af seksualundervisningen lever op til de krav, der stilles til faget (ALS Research 2018). Dette kunne være spændende at undersøge, hvorfor det er nyt materiale i form af en ny undersøgelse. Denne vil formodentligt udlede nogle data og konklusioner, der kan relateres til dette projekt. Derudover ville det være interessant at undersøge ph.d.-studerende Line Anne Roiens undersøgelse. Denne har til formål at undersøge “*.../ viden om lærere og pædagogers praksis for seksualundervisning i folkeskolen*” (Roien 2017). Dette ville være relevant i forhold til dette projekt, hvorfor det vil give et dybere indblik i seksualundervisningen.

Et andet relevant emne til videre undersøgelse kunne være at lave en bredere undersøgelse af seksualundervisning i hele landet. Ida fra Sexekspresen italesatte under interviewet, at hun så en tydelig forskel, når hun var ude at undervise i provinsen kontra storbyer (Ida 2018, bilag 4: 4). Jf. dette, kunne det være spændende at undersøge denne hypotese. Derudover kunne denne hypotese ligeledes være spændende at undersøge denne hypotese i forbindelse med Gallup undersøgelsen for *#NORMicide* (Lindemose 2018), hvor der ligeledes tages udgangspunkt i forskellige regioner af landet.

Yderligere kunne det være interessant at gennemføre et samarbejde med Normstormerne eller LGBT Ungdom, og have en dialog med en af disse organisationer om, hvordan de finder det hensigtsmæssigt at emner som transkønnethed og homoseksualitet, skal formidles i forbindelse med seksualundervisning. Herudover ville det være oplagt at se overordnet på LGBT+, og undersøge, hvorfor denne gruppe er så stigmatiseret, qua vi gennem projektet har fået et indblik i de *stigmata* og normer denne gruppe pålægges, og hvor bredt disse problemer der er forbundet med dette spænder.

Slutteligt ville det være oplagt såvel som interessant at dykke ned i, som før nævnt, fænomenet *pinkwashing*. Dette ses særligt i forhold til, hvordan det benyttes til forskellige Pride parader, ikke blot i Danmark, men verden over. Hvilke konsekvenser er der ved *pinkwashing* og hvorfor bliver det ikke italesat mere blandt medierne?

13.0 Litteraturliste

ALS Research (2018), *Evaluering af Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab i folkeskoler og frie grundskoler*, <http://www.alsresearch.dk/dansk/projekter/evaluering/evaluering-af-sff> [14-12-2018]

Butler, J. (1990), *Gender Trouble - feminism and the subversion of identity*, Routledge, Storbritannien

Butler, J. (1997), *Excitable speech - a politics of the performative*, Routledge, Storbritannien

Christensen, K. M. (2018), *Sigmund skammer sig over sin seksualitet: Jeg har følt mig forkert hele min barndom*, DR, 09-12-2018, <https://www.dr.dk/mitliv/set-i-tv/sigmund-skammer-sig-over-sin-seksualitet-jeg-har-foelt-mig-forkert-hele-min-barndom> [14-12-2018]

Dahl, S. (2014), *The rise of pride marketing and the curse of 'pink washing'*, The Conversation, 26-08-2014, <http://theconversation.com/the-rise-of-pride-marketing-and-the-curse-of-pink-washing-30925> [15-12-2018]

Den Danske Ordbog a, *Køn*, <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=k%C3%B8n> [15-12-2018]

Den Danske Ordbog b, *Seksualitet*, <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=seksualitet> [15-12-2018]

Goffman, E. (2009), *Stigma - om afvigerens sociale identitet*, Samfundslitteratur, København

Gransell, L. & Hansen, H. (2009), *Lige og ulige? Homoseksuelle, biseksuelle og transkønnedes levevilkår*, CASA, Juni 2009, http://www.casa-analyse.dk/wp-content/uploads/2016/09/2009-Lige-og-ulige-Homoseksuelle-biseksuelle-og-transk%C3%B8nnes-levevilk%C3%A5r.pdf?fbclid=IwAR3Vok9ZZS4AB57kAx1RmRLEhlcww4c8kzZM2Cm_iGBybiRfI-JNrPX_a6c [14-12-2018]

Graugaard, C. (2018), *Fra formaning til dialog – seksualitet i danske skoler gennem 200 år*, i Roien, L. A., Simovska, V. & Graugaard, C. (red.), *Seksualitet, skole og samfund – kritiske perspektiver på seksualundervisning*, Hans Rietzel Forlag, København, 37-59

Grevsen, V. (2011), *Danmark ikke forpligtet af WHO's sygdomsliste*, LGBT Danmark, 23-12-2011, <http://lgbt.dk/danmark-ikke-forpligtet-af-whos-sygdomsliste/> [11-12-2018]

Grønkjær, L. (2018), *100 års seksualundervisning: Fra blomsten og bien til udskylningsapparater og kropsforskrækkelse*, Skoleliv, 09-02-2018, <https://skoleliv.dk/nyheder/art6326246/Fra-blomsten-og-bien-til-udskylningsapparater-og-kropsforskr%C3%A6kkelse> [06-12-2018]

Harste, G. & Mortensen, N. (2013), *Sociale samhandlingsteorier*, i Andersen, H. & Kaspersen, L. B., *Klassisk og moderne samfundsteori*, Hans Reitzels forlag, København, 217-249

Heinskou, M. B. (2013), *Køn og samfund*, i Andersen, H. & Kaspersen, L. B., *Klassisk og moderne samfundsteori*, Hans Reitzels forlag, København, 727-749

IMCC, *Om IMCC*, <http://imcc.dk/om-imcc/> [21-11-2018]

Jelstrup, V. & Spangsbro-Pedersen, M. (2015), *LGBT ordbog - om seksuel orientering og kønsidentitet*, LGBT Danmark

Jæger, B. (2016), *Mixed methods*, i Kristensen, C. J. & Hussain, M. A. (red.), *Metoder i samfundsvidenskaberne*, Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg, 301-316

Knudstrup, A. H. og Knudsen, J. (2016), *TIDSLINJE Se hvor meget folkeskolen har rykket sig siden 1950*, DR, 01-11-2016, <https://www.dr.dk/nyheder/indland/tidslinje-se-hvor-meget-folkeskolen-har-rykket-sig-siden-1950> [21-11-2018]

Kvale, S. & Brinkmann, S., (2009), *Tematisering og design af en interviewundersøgelse*, i Kvale, S. & Brinkmann, S., *Interview - Introduktion til et håndværk*, Hans Reitzels forlag, København, 119-142

LGBT Danmark, <http://lgbt.dk>, [14-12-2018]

Lindemose, B. 2018, *Gallup for Sex & Samfund*, KANTAR Gallup, 29-06-2018, https://sexogsamfund.dk/sites/default/files/sex_og_samfund_normicide_2018_topline.pdf [17-12-2018]

Lykke, N. (2008), *Kønnsforskning: En guide til feminsitisk teorie, metodologie og skrift*, Samfundslitteratur, København

Møller, G. D. (2018), *Ny kampagne kæmper for fri seksualitet: »Skammen har fået mig til at græde«*, Jyllands Posten, 13-08-2018, <https://jyllands-posten.dk/indland/ECE10799221/ny-kampagne-kaemper-for-fri-seksualitet-skammen-har-faaet-mig-til-at-graede/> [15-12-2018]

Møller, J. K. (2017), *Spørgeskemaundersøgelse som metode til indsamling af egne data*, i Kristensen, C. J. & Hussain, M. A. (red.), *Metoder i samfundsvidenskaberne*, Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg, 187-203

Normstormerne, *Om Normstormerne*, <http://normstormerne.dk/> [28-11-2018]

Pedersen, L. K. (2015), *45 år med sex på skoleskemaet*, DR, 10-10-2015, <https://www.dr.dk/nyheder/kultur/historie/45-aar-med-sex-paa-skoleskemaet> [11-12-2018]

Rasmussen, E. S., Østergaard, P. & Andersen, H. (2017), *De kvalitative metoder*, i Rasmussen, E. S., Østergaard, P. & Andersen, H., *Samfundsvidenskabelige metoder – en introduktion*, Syddansk Universitetsforlag, Odense, 115-137

Roien, L. A. (2017), *Folkeskolens seksualundervisning - Landsdækkende undersøgelse om folkeskolens seksualundervisning*, Aarhus Universitet, 13-11-2018, <http://shs.au.dk/da/folkeskolens-seksualundervisning/> [14-12-2018]

Roien, L. A., Simovska, V. & Graugaard, C. (2018), *Seksualundervisning i skolen – historie, kontekst og didaktik*, i Roien, L. A., Simovska, V. & Graugaard, C. (red.), *Seksualitet, skole og samfund – kritiske perspektiver på seksualundervisning*, Hans Rietzel Forlag, København, 13-35

Sand, J. (2018), *'X Factor'-Sigmund frygter helvedet: Jeg skammer mig over min seksualitet*, B.T, 12-12-2018, <https://www.bt.dk/kendte/x-factor-sigmund-frygter-helvedet-jeg-skammer-mig-over-min-seksualitet> [16-12-2018]

Sand, T. (2015) *Homoseksuelle overvejer oftere selvmord*, Berlingske, 05-02-2015, <https://www.berlingske.dk/samfund/homoseksuelle-overvejer-oftere-selvmod> [04/12 2018]

Schwalbe, C. (2017), *Vi er stadig langt fra mangfoldighed, ligestilling og retten til at være os selv*, Altinget, 16-08-2017, <https://www.alinget.dk/civilsamfund/artikel/der-er-stadig-lang-vej-til-ligestilling-mangfoldighed-og-retten-til-at-vaere-sig-selv> [14-12-2018]

Seksualoplysningsudvalget (1961), *Synspunkter for seksualundervisning*, i *Vejledning i seksualundervisning i folkeskolen*, Kvininfo, <http://www.kvininfo.dk/kilde.php?kilde=350> [16-11-2018]

Schwalbe, C. (2017), *Vi er stadig langt fra mangfoldighed, ligestilling og retten til at være os selv*, Altinget, 16-08-2017, <https://www.alinget.dk/civilsamfund/artikel/der-er-stadig-lang-vej-til-ligestilling-mangfoldighed-og-retten-til-at-vaere-sig-selv> [14-12-2018]

Sex & Samfund (2017) a, *Uge Sex 2017: Rettigheder online/offline*, 31-01-2017, <https://sexogsamfund.dk/content/uge-sex-2017-rettigheder-onlineoffline> [14-12-2018]

Sex & Samfund (2017) b, *Her er temaet for uge sex 2018*, Undervisningsportalen, 05-05-2017 <https://www.underviserportal.dk/grundskole/aktuelt/her-er-temaet-for-uge-sex-2018> [14-12-2018]

Sex & Samfund (2018) a, *Grænser på skoleskemaet*, Undervisningsportalen, <https://www.underviserportal.dk/grundskole/uge-sex-i-grundskolen/arets-tema-graenser/> [16-12-2018]

Sex & Samfund (2018) b, *#NORMicide: Ny kampagne sætter fokus på skjult homofobi*, <https://sexogsamfund.dk/content/normicide-ny-kampagne-saetter-fokus-paa-skjult-homofobi> [15-12-2018]

Sex & Samfund (2018) c, *#NORMicide - Your norms are killing us*, 01-08-2018, <http://www.normicide.dk> [14-12-2018]

Sex & Samfund (2018) d, *#NORMicide- Unge LGBT-personer skal ikke lide under andres normer og fordomme*, <https://www.normicide.dk/doner> [17-12-2018]

Sex & Samfund a, *Sex & Samfunds historie*, <https://sexogsamfund.dk/hvem-er-vi/historie> [06-12-2018]

Sex & Samfund b, *Materialer*, Undervisningsportalen, <https://www.undviserportal.dk/grundskole/materialer/udskoling> [06-12-2018]

Sexekspresen, *Om Sexekspresen*, <http://www.sexekspresen.dk/> [16-12-2018]

Simovska, V. & Roien, L. A., (2018), *Deltagelses- og handlingsorienteret seksualundervisning – at planlægge det uforudsigelige*, i Roien, L. A., Simovska, V. & Graugaard, C. (red.), *Seksualitet, skole og samfund – kritiske perspektiver på seksualundervisning*, Hans Rietzel Forlag, København, 233-251

Stormhøj, C. (1999), *Kønnets regerende dronning - en introduktion til køn og krop i Judith Butlers forfatterskab, Fra Beauvoir til Butler* i Kvinder, køn, forskning

Udenrigsministeriet (2018), *Støtte og rådgivning til LGBTI-personer udbredes i hele landet*, VIA Ritzau, 14-08-2018, <https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/stotte-og-radgivning-til-lgbti-personer-udbredes-i-hele->

[landet?publisherId=2012662&releaseId=13326720&fbclid=IwAR0KsSn6frorW13S15RrDrpUNWe_tzY8-Jsizr2iwOerFmxJwbL1VfHBAkU](#) [15-12-2018]

Undervisningsministeriet (2018)a, *Læseplan for sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab*, EMU, maj 2018,

<https://www.emu.dk/sites/default/files/L%C3%A6seplan%20for%20sundheds-%20og%20seksualundervisning%20og%20familiekundskab.pdf> [28-11-2018]

